

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Emil Engman

Respektlöst

En analys av respekträttsintrång vid användning av musikaliska verk

i politiska sammanhang

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Wennersten

Termin: Period 2 VT2024

Innehåll

Summary	5
Sammanfattning	6
Förord.....	7
Förkortningar	8
1 Inledning	9
1.1 Introduktion	9
1.2 Syfte och frågeställningar.....	10
1.3 Avgränsningar	10
1.4 Metod.....	12
1.4.1 Rättsdogmatisk metod.....	12
1.4.2 Folkrättslig metod	13
1.5 Material.....	14
1.6 Forskningsläge.....	15
1.7 Terminologi	15
1.8 Disposition.....	16
2 Yttrandefrihet och upphovsrätt i konflikt	17
2.1 Introduktion	17
2.2 FN, Europarådet och EU	17
2.3 Mänskliga rättigheter i Sverige	20
2.4 Summering	21
3 Upphovsrätt.....	23
3.1 Internationellt	23
3.1.1 BK och UCC	23
3.1.2 WTO och TRIPS	23
3.1.3 Närstående rättigheter	24
3.1.4 Traktattolkning och kollision.....	24
3.2 Materiell upphovsrätt.....	25
3.2.1 Översikt.....	25
3.2.2 Utövande konstnärer	26
3.2.3 Ekonomisk rätt	28
3.2.3.1 Exemplarframställning	28
3.2.3.2 Överföring till allmänheten	28
3.2.3.3 Offentligt framförande.....	29
3.2.3.4 Summering	32
3.2.4 Inskränkningar i upphovsrätten.....	32
3.2.4.1 Allmänt	32

3.2.4.2	Fria offentliga framföranden	33
3.2.4.3	Citaträtten	33
3.2.4.4	Särskilt om parodi, travesti och pastisch	34
3.2.4.5	Förhållandet mellan inskränkningar och ideell rätt	34
3.2.5	Bearbetningar samt nya och självständiga verk	35
3.3	Ideell rätt	36
3.3.1	Allmänt	36
3.3.2	Monism och dualism	37
4	Särskilt om respekträtten	39
4.1	Allmänt	39
4.2	Kränkande ändring	39
4.3	Anseende eller egenart	41
4.4	Form och sammanhang	43
4.4.1	Kränkande form	43
4.4.2	Kränkande sammanhang	44
4.5	Eftergift	46
4.6	Främmande sammanhang	47
5	Musikaliska verk i främmande sammanhang	49
5.1	Inledning	49
5.2	Konstitutionella aspekter	49
5.3	Respekträtten	50
5.3.1	Allmänt	50
5.3.2	Offentligt framförande	51
5.3.3	Överföring till allmänheten (sociala medier)	51
5.4	Eftergift av ideella rättigheter	51
5.4.1	Typfall	51
5.4.2	Implicit ideellrättslig eftergift – reflektioner	52
5.5	Coda	53
	Käll- och litteraturförteckning	54
	Offentligt tryck	54
	Litteratur	54
	Tidskrifter	55
	Elektroniska källor	56
	Musik och sångtexter	56
	Rättsfallsförteckning	57
	Arbetsdomstolen	57
	Underrätter	57
	Högsta domstolen	57
	EU-Domstolen	58

Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna 58

Summary

This thesis investigates the legal situation in scenarios where political parties use music in various ways in their activities – campaigns, rallies, social media, etc. From this standpoint, not only copyright issues are of interest but also constitutional matters concerning freedom of expression and its limitations.

According to paragraph 3, subsection 2 of the Swedish Copyright Act (Upphovsrättslag), a work must not be made available to the public in contexts that are derogatory to the author's honor and reputation. Questions concerning the meaning and scope of these concepts, as well as which contexts are considered derogatory, will be addressed.

Both freedom of expression and copyright enjoy the highest possible constitutional protection in Sweden. Furthermore, these areas of law are regulated and influenced by prominent international organizations. The UN, the Council of Europe, and the EU are three entities that have engaged in issues concerning freedom of expression and copyright for various reasons: advocating human rights, commercial reasons, art and culture, the need for free public debate, to name a few.

In this thesis, the author clarifies how these systemic conflicts relate to each other and the permissibility of making musical works available to the public in political contexts.

Sammanfattning

Uppsatsen utreder rättsläget i situationer där politiska partier på olika sätt använder musik i sin verksamhet – kampanjer, torgmöten, sociala medier o.s.v. Utifrån den utgångspunkten aktualiseras förutom upphovsrättsliga frågor även konstitutionella dito – rörande yttrandefrihet och dess inskränkningar.

I 3 § 2 st. upphovsrättslagen föreskrivs att ett verk inte får göras tillgängligt för allmänheten i sammanhang som är kränkande för upphovsmannens anseende och egenart. Frågeställningar rörande innebörden och omfattningen av dessa begrepp, samt vilka sammanhang som anses kränkande, kommer att behandlas.

Såväl yttrandefrihet som upphovsrätt åtnjuter för svenskt vidkommande rättsligt skydd på högsta möjliga konstitutionella nivå. Vidare är nämnda rättsområden reglerade och influerade av framstående internationella organisationer. FN, Europarådet och EU är tre aktörer som involverat sig i frågor rörande yttrandefrihet och upphovsrätt, av många skäl: förespråkandet av mänskliga rättigheter, handelsmässiga skäl, konst och kultur, behovet av en fri samhällsdebatt, för att bara nämna några.

Författaren klargör i detta examensarbete hur dessa systemkonflikter förhåller sig till varandra och tillåtligheten av att göra musikaliska verk tillgängliga för allmänheten i politiska sammanhang.

Förord

Tack, ni som hjälpt mig. Ni vet vilka ni är.

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen
AK	Auktorrättskommittén
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BK	Bernkonventionen av den 24 juli 1971 för skydd av litterära och artistiska verk
BrB	Brottsbalk (1962:700)
EKMR	Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
Infosoc-direktivet	Direktiv 2001/29/EG
NIR	Nordiskt Immateriellt Rättsskydd
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform
RH	Hovrätten
RK	Romkonventionen av den 26 oktober 1961 om skydd för utövande konstnärer, framställare av fonogram och radioföretag
RR	Rådhusrätten
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordning (1949:105)
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk
WTO	World Trade Organization
YGL	Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469)

1 Inledning

1.1 Introduktion

”Länge har vi väntat men nu har det gått dithän
att nu så får du lov och ta och öppna portmonnän
För vi som bor här uppe i Norrbottens län
Vi är inte så pigga att ligga och tigga på våra bara knän”.¹

Så skanderade den Piteåbaserade lokalpatriotiska folkprogrgruppen Euskefeurat 1984, som ett ilsket uppror mot den samtida politiska arenan. Taktfast deklamerade man sina krav på att stoppa den politiska avfolkningen av Norrland och få hederligt betalt för resurser som kom södern till gagn. Även om bandet genom åren riktat retoriska kängor mot politisk höger såväl som vänster är dess förankring, liksom många grupper och artister i proggenren, tydligt politiskt vänster. När Sverigedemokraternas Mattias Karlsson, som en del av partiets landsbygdsatsning, på sociala medier-plattformen Instagram postade en reel med ovanstående låt som ackompanjemang, höjdes många ögonbryn.² Bandet tog själva kraftigt avstånd från låtens användande i kampanjen.³

Att politiker använder musik i ett från upphovsmannens perspektiv främmande sammanhang är varken nytt eller särskilt ovanligt. År 1984 användes låten ”Born in the U.S.A.” i Ronald Reagans presidentkampanj. I låten upprepas titeln som ett ostinato vilket en lyssnare utan större ansträngning kan uppfatta som en patriotisk hyllning till landet. De åtföljande verserna följer refrängens melodi och harmonik, varför det kan vara svårt att differentiera mellan delarna. I vers två innehåller sångtexten följande rader:

”So they put a rifle in my hands
Send me off to a foreign land
To go and kill the yellow man”⁴

Denna del av texten har tveklöst allt annat än patriotisk innebörd vilket medför att politiskt användande ligger i konflikt med låtens budskap. Born in the U.S.A. har använts i flertalet politiska kampanjer, senast och mest omtalat av Donald Trump inför presidentvalet 2016, ett förfarande som

---

¹ Euskefeurat. ”Länge har vi väntat”. Musik: Trad. Text: Ronny Eriksson. *Levandes*. (Meuskrede Productions, 1984).

² @sdkarlsson: Lite bilder från det senaste halvårets landsbygdsturné och det pågående slaget om landsbygden. Hela Sverige! Instagram. 22070, <https://www.instagram.com/p/Cfi-IVq9Idll/>.

³ S. Olofsson. Euskefeurat tar bort musik från Instagram efter SD-bråk. *Piteå-Tidningen*. 220810 <https://pt.se/nyheter/pitea/artikel/efter-sd-braket-euskefeurat-tar-bort-musiken-fran-instagram-det-finns-inget-som-forenar-oss-med-det-skitpartiet/jd201v8r> (läst 240723).

⁴ Bruce Springsteen. ”Born in the U.S.A.”. Text och musik: Bruce Springsteen. *Born in the U.S.A.* (Columbia Records, 1984).

Springsteen själv tog kraftigt avstånd från.⁵ På liknande sätt uttryckte Benny Andersson och Björn Ulvaeus med kraftigt ordval avsmak för Dansk Folkepartis ungdomsförbunds hyllning till partiledaren Pia Kjærsgaard år 2011. Låten ”Mamma Mia” hade i det fallet döpts om till ”Mamma Pia” som en hyllning till partiledaren.⁶

Ovan nämnda exempel härrör från när musik nyttjas i politiska sammanhang. Musik används som känslöförstärkare i många situationer och att även politiker vill nyttja detta fenomen torde inte komma som någon överraskning. Frågan är om upphovsmannen har en möjlighet att hindra att dennes musik används på detta sätt och det är det som författaren i denna uppsats ska undersöka.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen ska undersöka upphovsmannens möjlighet att genom sin ideella rätt hindra att dennes upphovsrättsskyddade musik i original eller bearbetning används av annan i en politisk kontext.

För att uppnå uppsatsens syfte kommer följande frågeställningar utredas och besvaras:

1. Vad innebär respekträtten?
2. Är det verket eller upphovsmannen som skyddas av respekträtten?
3. Hur är upphovsrätten avbalanserad mot yttrandefriheten?
4. I vilken omfattning kan en upphovsman efterge sina ideella rättigheter?
  - 4.1. Under vilka förutsättningar kan detta göras?
  - 4.2. Kan en sådan eftergift ske implicit?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen behandlar frågan om musik kan användas av annan i politiska sammanhang. Utgångspunkten är således att det är fråga om upphovsrättsligt skyddade musikaliska verk enligt 1 § p. 3 upphovsrättslagen (1960:729) (URL) varför frågan om kvalifikation för att erhålla upphovsrättsligt skydd

---

⁵ S. Sundström. Musiken som kan skapa konflikter i valrörelsen. *Göteborgs-Posten*. 220822, <https://www.gp.se/kultur-noje/noje-kultur/musiken-som-kan-skapa-konflikter-i-valrorelsen.fc61bf60-9fdf-5627-9e4d-57ca30b62ca7> (läst 240723).

⁶ N. Kjellberg. Dansk Folkeparti läxas upp av ABBA. *Aftonbladet*. 110310, <https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/musik/a/G10Lrx/dansk-folkeparti-laxas-upp-av-abba> (läst 240723).

inte kommer behandlas i uppsatsen annat än mycket översiktligt. Vidare kommer inte subjektfrågor att behandlas, d.v.s. frågan om vem som ska anses vara upphovsman till verket. Uppsatsen utgår därmed ifrån att det rör sig om ett skyddat verk och att det är klart vem som är upphovsman. Uppsatsen behandlar både fallen där tredje man har betalat en licens (ekonomisk nyttjanderätt) för att få framföra eller överföra verket till en allmänhet, liksom fallet där tredje man inte införskaffat någon licens. Uppsatsen utgår ifrån att upphovsmannen i de bägge nyss angivna situationerna motsätter sig en politisk användning av det musikaliska verket.

Uppsatsen behandlar inte endast den s.k. ”egentliga upphovsrätten” utan även de fall när någon utövande konstnär framför en låt som skapats av annan, både vad gällande text och musik. I detta fall har även den utövande konstnären en ideell rätt enligt 45 § 3 st. URL som hänvisar till 3 § URL. De närstående rättigheterna kommer dock behandlas översiktligt.

Vad gäller musikaliska verk finns också ett skydd för framställare av ljud- och bildupptagningar i 47 § URL. Dessa ger dock inte framställaren någon ideell rätt enligt 47 § 3 st. URL, varför framställarnas rättigheter inte kommer behandlas vidare i denna uppsats. Det ska dock noteras att i 47 § URL finns en bestämmelse som medger användning av en ljudupptagning, trots den utövande konstnären och ljudupptagarens rätt. Denna bestämmelse ger en möjlighet att använda ljudupptagningar användas vid offentligt framförande eller överföring till allmänheten, utom vid on-demand. Vid en sådan användning har utövande konstnärer och framställare rätt till ersättning och källan/or anges i den omfattning och på det sätt som god sed kräver och vidare får verket inte ändras i större utsträckning än användningen kräver.

Upphovsmäns ideella rättigheter enligt 3 § URL innefattar både namngivelserätt och respekträtt. Eftersom de ideella och ekonomiska rättigheterna delvis överlappar kommer en översikt av hela upphovsrätten vara relevant. Emellertid ligger uppsatsens fokus på respekträtten, varför övriga delar av upphovsrätten av utrymmes- och effektivitetsskäl endast kommer redogöras för översiktligt.

Politik är ett brett område som omfattar många slags aktioner och processer. Detta medför att ”politisk användning” kan definieras på många sätt. Förutom exempelvis partipolitikens torgmöten finns många typer av politisk aktivism sprungna ur allehanda folkrörelser. Dessa kan ta sig uttryck i aktioner med mer eller mindre anarkistiska inslag. I de fallen saknas ofta organisatorisk insikt och ansvarstagande för aktionen och dess deltagare, och därmed ingen klar intrångsgörare. Uppsatsen avser inte att utreda ansvarsfrågor dvs. vem som kan anses vara intrångsgörare och därmed kommer dessa typer av användning inte behandlas i uppsatsen. Utifrån nämnda överväganden avses med politisk användning i denna uppsats därmed endast det förstnämnda typfallet –

partipolitisk. Både användning i offentliga miljöer och användning på sociala medier avses.

Med stöd av inskränkingsreglerna i 2 kap. URL är det möjligt för tredje man att använda sig av upphovsrättsligt skyddade verk utan att detta utgör intrång. Uppsatsen kommer översiktligt att behandla citaträtten och möjligheten att återge musikaliska verk i offentliga miljöer.

Uppsatsen behandlar främst svensk nationell rätt eftersom den ideella rätten inte är harmoniserad inom EU. Enligt traditionell rättskällelära kan (och får!) utländsk lag eller praxis inte nyttjas för att definiera och avgränsa gällande svensk rätt (se vidare nedan avsnitt 1.4). Emellertid har gällande upphovsrättsreglering sin motsvarighet i internationella instrument vilket får som följd att nationella lagstiftningar är snarlika varandra och nyttjar liknande begreppsapparat. Detta medför att specifika resonemang och domstolsavgöranden från andra rättsordningar kan vara relevanta, belysande och intressanta, om än inte formellt bindande för svenskt vidkommande. Utblickar kommer därmed göras till andra rättsordningar i exemplifierande syfte. När det gäller folkrättsliga instrument är den svenska bestämmelsen i 3 § URL baserad på Bernkonventionens artikel 6bis och en redogörelse för denna bestämmelse är därför aktuell.

1.4 Metod

1.4.1 Rättsdogmatisk metod

För att besvara frågeställningarna kommer rättsdogmatisk metod att användas. Metoden innebär att vedertagna rättskällor analyseras för att definiera och avgränsa dessas innehåll, eller med Nils Jareborgs ord: [en] ”rekonstruktion av rättssystem”.⁷ Syftet med denna rekonstruktion är att kunna finna, definiera och precisera relevanta regler med korrekta gränsdragningar, för att ytterst kunna tillämpa dessa på det juridiska problem man ställts inför. De för svensk rätts vidkommande vedertagna rättskällorna är författningstext, praxis, förarbeten och juridisk doktrin.⁸

Författningstext är ostridigt utgångspunkten för metoden, men även viktig för gränsdragningar. En språklig analys av en författningsregel kan ge indikation på huruvida en viss tolkning kan inrymmas under regeln, men en tolkning kan aldrig inrymmas i strid mot ordalydelsen.

Rättsliga avgöranden är en viktig del av civilrätten. Civilrätt är ett rättsområde där lagstiftaren traditionellt tillhandahållit ramverk genom lagstiftning, och sedan överlåtit det fria avtalsbildandet och detaljfrågor till marknadens parter

---

⁷ N. Jareborg. Rättsdogmatik som vetenskap, *Svensk Juristtidning*. 2004: s. 4 f.

⁸ J. Kleineman. Rättsdogmatisk metod. I M. Nääv & M. Zamboni. *Juridisk metodlära*. 2:a upplagan. (Studentlitteratur, 2018), s. 21.

genom handelsbruk och sedvänjor. Landets högsta dömande instanser inom sina respektive områden har därför som viktig uppgift att utröna om parterna agerat inom ramarna.

Förarbeten inkluderar lagstiftningens bakomliggande utredningar, remissinstansuttalanden, samt de slutsatser regeringen dragit av utredningarna. Förarbeten är i svensk rätt essentiella dokument för att klargöra bestämmelsers underliggande syfte och varför lagstiftaren ansett det vara nödvändigt med lagstiftning på området.⁹

Juridisk doktrin härstammar inte från lagstiftningsprocessen varför den till sin natur inte är bindande. Det är inte ovanligt att doktrinen belyser problem på ett abstrakt, teoretiskt, eller lagstiftningskritiskt sätt som angriper hur rätten borde vara (*de lege ferenda*) snarare än hur den faktiskt är (*de lege lata*).¹⁰ Argumentens tyngd, relevans, och författarens kompetens eller specialistkunskap kan dock ge indikation på om en viss tolkning kan inrymmas under reglernas ordalydelse.¹¹

Sammantaget innebär metoden att nämnda rättskällor analyseras för att beskriva vad rätten *ska* anses innehålla, vad den *kan* anses innehålla, vad den rimligtvis *bör* innehålla, och vad den *inte* ska anses innehålla. När metoden väl avgränsat rättsreglernas innehåll på ett adekvat sätt, kan dessa tillämpas på det juridiska problem man ställts inför; i detta fall uppsatsens frågeställningar.

1.4.2 Folkrättslig metod

En för den här uppsatsens vidkommande komplicerande omständighet med den rättsdogmatiska metoden är regelverkens internationella prägel. Sverige tillämpar det s.k. dualistiska systemet för folkrättsliga förbindelser. Detta innebär att ett folkrättsligt instrument behöver inkorporeras eller transformeras in i nationell rättsordning för att bli gällande, till skillnad från det monistiska systemet, där instrumentet blir del av gällande rätt vid ratificeringen.¹² Oaktat vilket tillvägagångssätt som används vid upptagande i nationell rättsordning uppstår flertalet utmaningar. Översättnings- och begreppsdiskrepanser, kompatibilitet med de fördragsslutande staternas rättssystem och traditioner, och kollisioner med andra folkrättsliga överenskommelser är bara några exempel. Därvidlag behöver sådana instrument analyseras med annan metod än inhemsk gällande rätt.

Metoden för att fastställa innehåll och klargöra tillämpning av internationella regelverk benämns folkrättslig metod. Den utgångspunkt som används för folkrättslig metod är 1969 års Wienkonvention om traktaträtten.¹³ Med andra

---

⁹ Kleineman. *Juridisk metodlära*, s. 28 f.

¹⁰ Kleineman. *Juridisk metodlära*, s. 36 f.

¹¹ Kleineman. *Juridisk metodlära*, s. 33.

¹² U. Linderfalk. *Folkrätten i ett nötskal*. 2:a upplagan. (Studentlitteratur, 2012), s. 175.

¹³ Linderfalk. *Folkrätten i ett nötskal*, s. 93 f.

ord ställer folkrätten själv upp regler om hur den själv ska tolkas och tillämpas. Folkrättsliga överenskommelser i form av traktater och konventioner är del av ett ständigt pågående arbete med att kodifiera internationell sedvane-rätt.¹⁴ Därmed används Wienkonventionen för att dels fastställa ett internationellt instruments rättsliga innehåll, dels som instrument när kollision uppstår mellan olika internationella instrument.¹⁵

1.5 Material

Den nu gällande upphovsrättslagen trädde i kraft 1961 efter den omfattande utredningen SOU 1956:25, med efterföljande proposition 1960:17. Den kommitté som ansvarade för handläggning av utredningen vid URL:s tillkomst benämndes Auktorrättskommittén (AK). Denna kommittés resonemang refereras ofta till i upphovsrättsliga sammanhang, så även i denna uppsats.

Det kan finnas fog att hävda att lagstiftningen och dess ursprungliga motiv inte åldrats väl, delvis med tanke på den omfattande EU-rättsliga harmoniseringen som skett sedan mitten av 90-talet, delvis på grund av teknikutvecklingen. URL har på grund av dessa skäl med tiden genomgått en metamorfos som gjort lagtexten teknisk och svåröverblickbar. För den här uppsatsens vidkommande är det måhända en lycklig slump att den ideella rätten inte EU-harmoniserats. Rättsutvecklingen gällande den ideella rätten har inte heller genomgått några omfattande revisioner sedan 1960, varför nuvarande lagtext och dess förarbeten kan nyttjas från lagstiftarens ursprungliga utgångspunkt. Så som anges i SOU 2024:4, som rör inskränkningar i upphovsrätten, kan dock inte den ideella rätten inte utformas och tolkas på sätt som gör att den begränsar det nu harmoniserade området.¹⁶

Praxis avseende respekträtten, i synnerhet gällande musikaliska verk, är begränsad. Den praxis som finns kommer att behandlas i uppsatsen. Dessutom kommer analogiska slutsatser mellan URL:s olika konstarter vara nödvändiga att dra. Det är också på grund av bristen på rättsliga avgöranden som det finns intresse av att göra utblickar till praxis inom andra rättsordningar. Inom främst nordisk civilrätt finns stor systematisk likhet på flertalet områden och upphovsrätten är inget undantag. Främst görs sådana utblickar via sekundärkällor.

Gällande juridisk doktrin finns omfattande litteratur om upphovsrätt att tillgå. Uppsatsens fokus ligger på den ideella rätten, som inte är harmoniserad på EU-nivå, varför främst svensk och till viss del nordisk litteratur har varit av intresse. Den nordiska litteraturen är främst av intresse på grund av rättsordningarnas gemensamma historiska framväxt.

---

¹⁴ Linderfalk. *Folkrätten i ett nötskal*, s. 30 f.

¹⁵ Linderfalk. *Folkrätten i ett nötskal*, s. 94.

¹⁶ SOU 2024:4 s. 90.

1.6 Forskningsläge

Respekträtten är ett förhållandevis perifert ämne inom upphovsrätten. Dess grund i ideella aspekter gör att rättsläge och forskningsläge får en något subjektiv prägel. Därmed inte sagt att ämnet är utforskat. När det gäller grundläggande rättsläge finns såväl teoretiska som praktiska redogörelser från flera kategorier författare: journalister, yrkesmusiker, förläggare, samt lärare och professorer på landets juridiska fakulteter. Henry Olssons och Jan Roséns kommentar till URL samt Marianne Levins och Åsa Hellstadius lärobok i immaterialrätt ska här särskilt nämnas.

På djupare akademisk nivå finns redogörelser och kritiska texter av flera aspekter av upphovsrätten, däribland dessas rättfärdigande ur rättsfilosofisk synvinkel samt teoribildning kring dess grunder och begrepp. Upphovsrättens ideella aspekter har i relativt nyskrivna doktorsavhandlingar utforskats av Alfred Streng och Ulrika Wennersten. Djupare analyser av konkreta rättsliga avgöranden publiceras ständigt på NIR, där Johan Axhamn är en flitig skribent. Hans analys av NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott) har gett författaren god inblick i samtida ideellrättslig problematik, särskilt kring frågan om eftergift. Även professor Per Jonas Nordell kräver i detta sammanhang ett särskilt omnämnande. Förutom hans bidrag i form av litteratur av undervisningskaraktär kan hans artikel ”Den ideella rättens tvingande natur och oöverlåtbarhet” inte beskrivas som något annat än ett mästerverk.

Dagens populärkulturella debatt tenderar att ofta handla om allmänhetens tillgång till kultur där digitala verktyg ofta spelar en avgörande roll. I såväl populärkulturell, akademisk, som den dömande verksamhetens områden diskuteras ofta upphovsrättens balans gentemot individuell yttrandefrihet, allmänhetens kulturkonsumtion och journalistik, en diskussion som även denna uppsats ämnar bidra till.

1.7 Terminologi

I uppsatsen används genomgående begreppet ”upphovsman”. Begreppet används oavsett personens kön.

Begreppet ”intrångsgörare” används framledes för att identifiera den part som begått eller påstås begått ett upphovsrättsligt intrång. Begreppen ”gärningsman” och ”gärningsperson” härrör ur straffrätten. Även om dessa begrepp i viss upphovsrättslig kontext kan vara korrekta i sak är detta en uppsats inom civilrätt och det finns därför god anledning att hålla begreppen åtskilda. Begreppet gärningsman kommer således inte att användas i denna uppsats.

I nyare praxis och litteratur, liksom i denna uppsats, används begreppet ”originalitet” för att avgöra om ett verk uppnår kravet på upphovsrättsligt skydd.¹⁷

---

¹⁷ Se vidare C-5/08 (Infopaq).

I äldre praxis och litteratur har ”verkshöjd” använts för samma begrepp.¹⁸ I denna uppsats kommer dock genomgående ”originalitet” användas som begrepp för den upphovsrättsliga kvalifikationen.

Begreppsparet ”monism” och ”dualism” används i olika sammanhang i juridisk diskurs. I denna uppsats förekommer paret, med differentierad innebörd, i såväl folkrättslig som upphovsrättslig kontext. För att inte bidra till ökad begreppsförvirring genom att uppfinna nya begrepp, kommer begreppsparen användas oförändrade i sin respektive etablerade betydelse, och sammanhanget kommer utvisa vilket begrepp det är fråga om.

I avsnitt 3.2.2 redogörs för reglerna för utövande konstnärer. Då uppsatsen främst behandlar musik används begreppet ”artist” för att specificera denna typ av utövande konstnär. Se nämnda avsnitt för närmare resonemang.

1.8 Disposition

Uppsatsen är indelad i fem huvudsakliga delar. Den första delen var denna inledning. I del två görs en redogörelse för den del av mänskliga rättigheter som innehåller regler kring yttrandefrihet och upphovsrätt, och motsättningen mellan dessa områden. Del tre innehåller en översikt av gällande upphovsrättsligt regelverk. Del fyra fokuserar på den respekträttsliga delen av upphovsrätten. I del fem sammanfattas uppsatsens innehåll, slutsatser dras, och uppsatsens frågeställningar besvaras.

---

¹⁸ Se NJA 2015 s. 1097.

2 Yttrandefrihet och upphovsrätt i konflikt

2.1 Introduktion

Denna uppsats behandlar användandet av musik som uttrycksmedel i opinionsbildande situationer. Det är alltså i grunden frågan om en intressekonflikt där en upphovsmans rätt till sin immaterialrättsliga egendom ställs mot allmänhetens, eller i det här fallet, privata aktörers, möjligheter att använda konst som uttrycksmedel för sin yttrandefrihet. Eftersom både yttrandefrihet och egendomsrätt båda är såväl nationellt som internationellt erkända mänskliga rättigheter aktualiseras därvidlag ett behov av att beskriva dessa områden och hur de förhåller sig till varandra.¹⁹ I detta avsnitt kommer upphovsrätten beskrivas ur ett mänskliga rättigheter-perspektiv. Eftersom den äganderättsliga delen av upphovsrätten regleras av flertalet internationella instrument som administreras av skilda internationella aktörer inleds avsnittet med en redogörelse för dessa. Därefter följer en redogörelse för svensk rätt på området.

2.2 FN, Europarådet och EU

I en värld härjad av två världskrig där respekt för mänsklig värdighet urholkats lades grunden för flera aktörer vilkas syfte var att etablera grundläggande principer för mänskliga rättigheter. De tre för denna uppsats vidkommande mest relevanta aktörerna på området ska nämnas. FN, Europarådet och EU har alla genomgått strukturella förändringar genom åren, men har alltså innehått en stark ställning som förespråkare för mänskliga rättigheter och rättsstatliga principer.²⁰

FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna ("Universal Declaration of Human Rights", UDHR) antogs 1948. Inom folkrättslig diskurs råder meningsskiljaktigheter till vilken grad UDHR verkligen är bindande, men dess innehåll betraktas ofta uttrycka värden som karaktäriserar internationell sedvanerätt.²¹ I artikel 19 återfinns stadganden om åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Artikel 19 stadgar i dess svenska översättning att "denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser." Den individuella äganderätten uttrycks i artikel 17. Denna rätt kan enligt deklarationen inskränkas, genom motsatsslut från 17.2. Enligt deklarationen har yttrandefriheten ingen motsvarande inskränkningsmöjlighet. Av betydligt större

---

¹⁹ K. Renman Claesson & C. Wainikka. *Konstjuridik med konstnären i fokus*. (Norstedts Juridik, 2014), s. 27.

²⁰ H. Danelius, J. Danelius, T. Bull, I. Cameron. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*. 6:e upplagan. (Norstedts Juridik, 2023), s. 17.

²¹ U. Wennersten. *Immaterialrätt och skydd av samhällsideal*. (Lunds Universitet, 2014), s. 67 och Linderfalk. *Folkrätten i ett nötskal*, s. 168.

intresse för aktuell systemkonflikt är artikel 27.2 som stadgar att ”var och en har rätt till skydd för de ideella och materiella intressen som härrör från vetenskapliga, litterära och konstnärliga verk till vilka han eller hon är upphovsman”. I artikel 27.1 stadgas också att ”var och en har rätt att fritt delta i samhällets kulturella liv, att njuta av konst [...]”.

Från FN-håll finns förutom 1948 års deklaration även två konventioner som innehåller mer preciserade bestämmelser hur deklarationens mål ska verkställas.²² Konventionerna i fråga, Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) och Internationella konventionen om medborgerska och politiska rättigheter (ICCPR), antogs 1966. Rörande upphovsrätten motsvarar ICESCR art. 15.1 (c) i stort UDHR art. 27.2.²³ Rörande åsikts- och yttrandefrihet motsvarar ICCPR art. 19 i stort UDHR art. 19. ICCPR art. 19.3 tillsammans med dess subparagraf (a) stipulerar emellertid att utövandet av yttrandefrihet kan underkastas begränsningar för att skydda andras rättigheter och rykte. Sådana begränsningar får enligt bestämmelsen endast ske genom lag. FN:s domstol handlägger enbart ärenden mellan stater snarare än mellan enskilda rättssubjekt, varför ingen för uppsatsen relevant praxis på denna nivå finns att tillgå.²⁴

På folkrättslig nivå finns även relevanta stadganden i Europakonventionen (EKMR), administrerat av Europarådet. I likhet med FN grundades Europarådet under efterkrigstiden.²⁵ Konventionens art. 10 uttrycker i likhet med FN-instrumenten en frihet att inhämta och uttrycka information, åsikter och idéer, och med samma möjlighet till inskränkning för att skydda andras rättigheter. Av art. 17 stadgas att konventionens skydd inte får missbrukas för att inkräkta på andras rättigheter och friheter i större omfattning än vad konventionen tillåter. Denna bestämmelse motsvarar i stort art. 29.2 i UDHR. För svenskt vidkommande har Europakonventionen inkorporerats genom lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Rätten till skydd för sin egendom regleras inte i den ursprungliga konventionen, utan i art. 1 i dess första av 16 tilläggsprotokoll. Immateriella rättigheter omfattas enligt Europadomstolen som egendom enligt EKMR:s definition. Detta framgår av flertalet avgöranden från Europadomstolen, bland andra *Anheuser-Busch Inc. mot Portugal*.²⁶

Även på EU-nivå erkänns mänskliga rättigheter, genom stadgan om de grundläggande rättigheterna, i sin senaste iteration från 2012. Stadgan har en något annorlunda struktur än de tidigare nämnda konventionerna och deklaration.

---

²² Wennersten. *Immateriell rätt och skydd av samhällsideal*, s. 70.

²³ Rörande otydlighet i konventionstexten, se a.a. s. 68 f.

²⁴ Linderfalk. *Folkrätten i ett nötskal*, s. 127 f.

²⁵ Danelius et al. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 17.

²⁶ *Anheuser-Busch Inc. mot Portugal* (73049/01), p.66-72. Se även a.a. s. 696.

Rätten till yttrandefrihet stadgas i art. 11, och innefattar enligt dess definition ”åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar”. Möjligheten till inskränkning av yttrandefriheten stadgas inte som subparagraf till denna artikel. I artikel 17.2 föreskrivs ett särskilt stadgande för skydd av immateriell egendom.

Av stadgans art. 52.3 framgår att de rättigheter som har en motsvarighet i EKMR ska ha samma omfattning som konventionens som minimum. EU:s samtliga medlemsstater är anslutna till Europarådet och även unionen i sig har för avsikt att ansluta sig.²⁷ Den generellt höga skyddsnivån, antalet anslutna stater, samt den individuella möjligheten till rättslig prövning av påstådda konventionskränkningar i rådets domstol, ger EKMR stark legitimitet avseende mänskliga rättigheter. Europadomstolen för mänskliga rättigheter har enligt EKMR art. 34 som funktion att i konkreta frågor pröva om ett lands rättssystem är förenligt med konventionen.²⁸

Proportionalitetsprincipen är ett vanligt förekommande juridiskt begrepp som förtjänar en kort beskrivning. I kontexten mänskliga rättigheter förekommer principen som en säkerhetsventil för att tillse att åtgärder som genomförs med stöd av en rättsprincip står i proportion till det motstående intresse denna åtgärd inkräktar på. För EKMR:s vidkommande är principen inte stadgad i konventionstexten, utan härrör ur Europadomstolens praxis.²⁹

Praxis från Europadomstolen för mänskliga rättigheter är begränsad avseende specifikt motsättningen mellan yttrandefrihet och upphovsrätt. Målet *Ashby Donald mot Frankrike* (2013) ska dock nämnas. I målet klagade två fotografer efter att de fällts för upphovsrättsintrång i fransk domstol. De hade fotograferat en modevisning och sålt fotografierna, utan godkännande från upphovsrättsinnehavarna (modehuset). Fotograferna ansåg att de inte varit under något avtalsrättsligt förhållande som skulle föranleda modehusets upphovsrättsliga ensamrätt till bilderna, utan hävdade att förfarandet låg inom ramen för deras yttrandefrihet. Europadomstolen konstaterade att mode absolut kan vara av allmänt intresse och vara föremål för samhällsdebatt. Dock var fotografiernas syfte till största delen kommersiellt. Konventionskränkning avseende fotografiernas rätt till yttrandefrihet ansågs därmed inte föreligga.³⁰

Avgörandet är kortfattat och juridiskt okontroversiellt. Fotograferna agerade otvetydigt med ekonomiska intressen för handen och det är därmed ingen överraskning att förfarandet enligt fransk nationell rätt konstaterades vara ett upphovsrättsintrång. Det är emellertid anmärkningsvärt att Europadomstolen yttrade att mode – en icke-språkbaserad konstform – kan vara en del av samhällsdebatten. Domstolen poängterade i målet att nationell rättsordning

---

²⁷ Danelius et al. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 22.

²⁸ Danelius et al. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 26 f.

²⁹ Danelius et al. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 65.

³⁰ *Ashby Donald et al. mot Frankrike* (36769/08).

åtnjuter stor frihet för egen bedömning avseende omfattningen av skyddet för egendom i EKMR:s första tilläggsprotokolls första artikel. Två följdfrågor aktualiseras. För ett sådant fall då fotografernas agerande genomförts utan vinstsyfte – hade de då kunnat gå fria med hänvisning till yttrandefriheten? Och vidare, om sådan typ av ”visuell” upphovsrätt kan vara del av samhällsdebatten, skulle då andra verk – exempelvis musikaliska – på motsvarande sätt kunna omfattas? Då avgörandet är begränsat i såväl sakomständigheter som utveckling av domstolens argumentation saknas emellertid möjlighet att genomförande en djupgående analys av dessa frågor. Europadomstolen förefaller dock inte utesluta möjligheten.

2.3 Männskliga rättigheter i Sverige

För svenskt vidkommande återfinns reglerna för yttrandefriheten och dess möjlighet till inskränkningar i den så kallade rättighetskatalogen i RF 2 kap. Som första punkt i kapitlets första paragraf definieras yttrandefrihet som ”[...] frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor”. Ordvalet påminner starkt om de motsvarande stadgandena i ovan nämnda folkrättsliga instrument. I likhet med dessa instrument innehåller även RF förutsättningar för inskränkningar av de rättigheter som erkänns. Av 2 kap. 20 § 1 st. 1 p RF framgår att yttrandefriheten är en rättighet som får begränsas genom lag. Upphovsrätten har även ett särskilt omnämnande i 2 kap. 16 § RF där det föreskrivs att upphovsmän har en rätt till sina verk som regleras i lag.

Enligt 2 kap. 23 § 1 st. RF får begränsningar av yttrandefrihet och informationsfrihet göras endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. Bestämmelsens andra stycke föreskriver att begränsningar som görs enligt första stycket ska underkastas särskilt beaktande av vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i politiska angelägenheter.

Yttrandefriheten i RF med dess hänvisningar till TF och YGL gäller bara gentemot det allmänna och kan alltså inte av enskilda användas som skäl för att inkräkta på upphovsrätten.³¹

Enligt 2 kap. 19 § RF får inte svensk författning strida mot EKMR. Trots att Sverige varit medlem av Europarådet sedan grundandet år 1949 trädde detta grundlagsstadgade stöd för EKMR inte in förrän 2010.³²

För svenskt vidkommande aktualiserades motsättningen mellan tryckfrihet och upphovsrätt i målet NJA 1985 s. 893 (Manifestet). Närheten mellan tryckfrihet och yttrandefrihet gör att väsentliga paralleller kan dras. I målet hade en anställd vid en teater skrivit ett utkast till en text innehållande de organisatoriska och konstnärliga ambitionerna för teatern och dess anställda. Detta

---

³¹ SOU 1947:60, s. 217 f., Prop. 1956:184, s. 16.

³² Danelius et al. *Männskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 17.

manifest utarbetades internt och hade ännu ej gjorts tillgänglig för allmänheten eller teaterstyrelsen. Manifestet fann emellertid sin väg till en kvällstidning, vilken trots upphovsmannens motvilja publicerade texten i sin helhet. Intrångsgöraren rättfärdigade publiceringen med ett flertal invändningar, bland annat argumenterades att det journalistiska värdet var högt och påkallade allmän insyn samt att publiceringen omfattades av citaträtten.

HD uppmärksammade att dåvarande 1 kap. 8 § 2 st. TF (nuvarande 1 kap. 11 § TF) i likhet med 2 kap. 19 § RF innehåller specifika inskränkningar för tryckfriheten respektive yttrandefriheten till förmån för upphovsrätten. Detta innebar att fallet skulle avgöras enligt upphovsrättslagens regler. I 22 § URL förutsätter tillämpning av citaträtten att verket är offentliggjort, vilket var en bidragande orsak till att intrångsgörarens invändning i detta avseende inte vann bifall. Dessutom menade man att manifestets innehåll – särskilt eftersom det var fråga om ett dokument i förändring – bättre kunnat redogöras för genom referat snarare än att publicera dokumentet i sin helhet.³³

Vidare förde HD ett längre resonemang kring den inneboende intressemot-sättningen mellan journalistik och upphovsrätt. Sammanfattningsvis konstaterade HD att det skulle kunna finnas undantagssituationer av sådan dignitet att de vid rättslig prövning skulle föranleda prioritet för yttrandefriheten över upphovsrätten. Straffrättslig ansvarsfrihet enligt nödbestämmelsen 24 kap. 4 § BrB ansågs kunna utgöra en sådan omständighet, men bedömdes inte vara aktuell i detta fall. För att uppnå klarhet gällande förutsättningarna för ansvarsfrihet på sådan grund ansågs lagstiftarens engagemang vara nödvändigt.

2.4 Summering

Yttrandefrihet å ena sidan, och upphovsrätt å andra sidan. Olika delar av samma kärnområde – friheten att inhämta, bearbeta och uttrycka information. Yttrandefrihet och upphovsrätt kan något paradoxalt sägas ha samma skyddsområde. Yttrandefriheten skyddar själva *konceptet* att individer ska ha rätt att uttrycka idéer, tankar och känslor fritt från begränsningar. Upphovsrätten skyddar den specifika *form* som en individ gett åt idén, tanken eller känslan.³⁴ Med det synsättet är upphovsrätten ett specialiserat rättsområde i förhållande till yttrandefriheten. Trots yttrandefrihetens starka förankring i såväl nationella som internationella sammanhang visar de särskilt reglerade, specifika undantagen att denna rätt kan och får inskränkas genom lag i syfte att skydda andra individers rätt.

Yttrandefriheten betraktas allmänt som en stark rättighet, essentiell för mänsklighetens framsteg och individens utveckling.³⁵ Egendomsskydd är enligt EKMR en svag rättighet.³⁶ De lagenliga inskränkningarna i

³³ Se avsnitt 3.2.4.3 rörande citaträtten.

³⁴ SOU 1975:75, s. 289 f.

³⁵ Se *Handyside mot Förenade kungariket* (5493/72), p. 49.

³⁶ Wennersten, *Immaterialrätt och skydd av samhällsideal*, s. 83.

ytrandefriheten till förmån för upphovsrätten är emellertid tydligt definierade. För svenskt vidkommande existerar denna inskränkning explicit på grundlagsnivå.³⁷ De ovan refererade rättsliga avgörandena visar att yttrande- och tryckfrihet svårligen kan användas som giltig invändning vid upphovsrättsintrång. Målen Ashby Donald och Manifestet visar att det finns en teoretisk möjlighet till undantag från denna princip, men inte närmare hur förutsättningarna för att kunna nyttja den möjligheten skulle ta sig uttryck. Vidare kan ett sådant undantag utifrån de i målen nämnda skyddsobjekten knappast, med hänsyn taget till konstarnas viktiga skilda natur, tillämpas på musikaliska verk. Därutöver har EU-domstolen i C-516/17 Spiegel Online uttalat att en medlemsstat inte får införa egna inskränkningar utöver de som anges i artikel 5 i Infosoc-direktivet, eftersom det skulle ”hota effektiviteten av den harmonisering av upphovsrätten och närstående rättigheter som genomförts av direktivet samt det rättssäkerhetsmål som eftersträvas med direktivet”.³⁸

---

³⁷ U. Maunsbach & U. Wennersten. *Grundläggande immaterialrätt*. 2:a upplagan. (Gleerups Utbildning, 2011), s. 52.

³⁸ C-516/17 (Speigel Online), p. 47.

3 Upphovsrätt

3.1 Internationellt

3.1.1 BK och UCC

Bernkonventionen är den folkrättsliga överenskommelse som är av störst betydelse för såväl internationell som nationell upphovsrätt. BK antogs i sin första iteration 1886.³⁹ Numer administreras konventionen av FN via dess organ WIPO (World Intellectual Property Organization). Ett annat, historiskt sett, betydelsefullt instrument på området är Världskonventionen för upphovsrätt (UCC), vilken administreras av UNESCO. Denna sistnämnda konvention har med tiden blivit mindre relevant då allt fler länder anslutit sig till BK och TRIPS (se nedan).⁴⁰ Enligt art. III.1 UCC får en ansluten stat föreskriva formkrav, exempelvis deponering eller notarisering, för att upphovsrättsligt skydd ska uppstå. Enligt artikel 5.2 BK får inga sådana formella krav uppställas för upphovsrättens uppkomst. Karaktäristiskt för när verk är skyddade enligt UCC är copyrightsymbolen (©).⁴¹ Denna symbol har bevisbetydelse för bedömning av god och ond tro vid intrång när UCC tillämpas, men har givetvis ingen formell betydelse vid tillämpning av BK:s regelverk.⁴² För svenskt vidkommande har BK:s materiella innehåll inkorporerats i URL.

Via WIPO har även traktaterna WCT (WIPO Copyright Treaty) och WPPT (WIPO Performances and Phonogram Treaty) antagits. Dessa traktater är tilläggsprotokoll till BK.⁴³ EU har tillträtt dessa och har överfört dem till unionsrätten genom Infosoc-direktivet. De svenska lagändringar som krävdes i detta avseende infördes i internationella upphovsrättsförordningen genom lag 2009:851.⁴⁴

3.1.2 WTO och TRIPS

I ett internationellt perspektiv är tveklöst TRIPS-avtalet (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) det mest omfattande och viktiga verktyget. Det omfattar alla typer av immaterialrätt och är en del av WTO:s regelverk för internationell handel mellan dess medlemsländer.⁴⁵ TRIPS syftar till att internationellt harmonisera immaterialrätt.⁴⁶ Eftersom WTO i grunden är en handelsreglerande organisation får upphovsrätten en lika stark ställning som övrig handel. TRIPS är inte möjligt att avstå om ett

---

³⁹ Maunsbach & Wennersten. *Grundläggande immaterialrätt*, s. 22 f.

⁴⁰ Maunsbach & Wennersten. *Grundläggande immaterialrätt*, s. 57 f.

⁴¹ UCC, art. III.

⁴² M. Levin & Å. Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*. 13:e upplagan. (Norstedts Juridik, 2023), s. 35.

⁴³ M. Bruncevic & J. Käll. *Modern immaterialrätt*. (Liber, 2016), s. 190.

⁴⁴ U. Bernitz, P.J. Nordell, J. Rosén, & C. Sandgren. *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*. 16:e upplagan. (Norstedts, 2023), s. 45.

⁴⁵ Maunsbach & Wennersten. *Grundläggande immaterialrätt*, s. 58.

⁴⁶ Bruncevic & Käll. *Modern immaterialrätt*, s. 19 f.

land vill vara medlem i WTO vilket medfört att anslutningsgraden är hög.⁴⁷ Organisationen har domsrätt och ett eget tvistlösningssystem gällande upphovsrättsfrågor och har samma möjligheter till sanktioner som för övriga handelsrelaterade konflikter.⁴⁸ Enligt TRIPS preambel ska WIPO och WTO samarbeta och stödja varandra i immaterialrättsliga frågor.

3.1.3 Närstående rättigheter

BK innehåller inga regler avseende närstående rättigheter. Internationell reglering i detta avseende återfinns i TRIPS och Romkonventionen från år 1962.⁴⁹

Art. 14.1 TRIPS är formulerad som en möjlighet för artister ("performers") att förbjuda andra från att olovligen framställa exemplar av ett framförande, att trådlöst överföra framförandet, samt att kommunicera framträdandet till publik. På motsvarande sätt ska artister enligt art. 7 RK erbjudas skydd i lag för tre specifika förfaranden. Skyddet ska omfatta förbud mot att utan artistens samtycke (a) utsända framförandet till publik, (b) göra en upptagning ("fixation"), och (c) framställa exemplar av upptagningen ("reproduction [...] of a fixation").

3.1.4 Traktatolkning och kollision

Ovan har nämnts flertalet internationella instrument, somliga med överlappande innehåll. Därmed kan aktualiseras situationer där ett eller flera av dessa tvingas vika enligt folkrättsliga regler. Wienkonventionen om traktaträtten är tekniskt sett inte tillämplig på instrument som trätt i kraft före densamma.⁵⁰ Dock är kollisionerna relativt välreglerade av instrumenten själva.

I art. 2.2 TRIPS stadgas att avtalet inte ska utgöra undantag för de åtaganden som härrör från BK och RK. I art. 9 TRIPS stadgas en skyldighet för de fördragsslutande staterna att följa artikel 1-21 av BK. Emellertid föreskrivs i samma artikel att det inte finns någon skyldighet att införa respekträttslig reglering. Viss internationell diskrepans kan alltså råda för situationer där en stat har anslutit sig till TRIPS, men inte 1971 års version av BK, och dessutom aktivt valt att avstå att införa respekträttslig reglering. I övrigt är TRIPS alltså subsidiärt i förhållande till BK och RK.

När det gäller rättigheter för utövande konstnärer stadgar art. 1 RK att konventionen är ett komplement till BK. Dessa två konventioner behandlar olika delar av internationell upphovsrätt och saknar därmed kollision. RK innehåller som nämnts ovan inga regler kring ideella rättigheter.

---

⁴⁷ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 36 f.

⁴⁸ Bruncevic & Käll. *Modern immaterialrätt*, s. 193 f.

⁴⁹ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 35 f.

⁵⁰ Wennersten. *Immaterialrätt och skydd av samhällsideal*, s. 69.

Kollisionen mellan UCC och BK regleras i art. XVII UCC. Där föreskrivs prioritet för BK. På motsvarande sätt, i svensk rätt, föreskrivs i 8 § internationella upphovsrättsförordningen företräde för BK som huvudregel.

3.2 Materiell upphovsrätt

3.2.1 Översikt

URL 1 kap. 1 §

Den som har skapat ett litterärt eller konstnärligt verk har upphovsrätt till verket [...]

Upphovsrätt – eller upphovsmannarätt som den ursprungligen kallades i lagmotiven – är en del av förmögenhetsrätten.⁵¹ Precis som lagstiftningens namn antyder reglerar den rättigheter för skaparen, den som är upphovsman, av ett litterärt eller konstnärligt verk.

Lagen är till sin uppbyggnad teknik- och konstformsneutral och erbjuder som utgångspunkt samma skydd för de i 1 § URL utpekade verkstyperna. Förutom lagens kärnområde litterära eller konstnärliga verk i 1 § URL regleras i URL 5 kap. så kallade närstående rättigheter. Gränsdragning mellan verkstyperna i 1 § jämfört med de närstående rättigheterna är för vissa typer av alster inte oproblematiske, till exempel fotografiskt verk enligt 1 § 5 p jämfört med fotografisk bild enligt 5 kap. 49 a §.⁵²

Av störst relevans för denna uppsats är musikaliska verk utifrån regleringen i 1 § 3 p. URL. Lagstiftaren har i denna verkstyp inte avsett göra någon skillnad i sak på verkets skyddsomfång beroende på dess komplexitet eller seriositet – det spelar med andra ord ingen roll huruvida verket är en symfoni eller en dryckesvisa. Ett verk som uppvisar tillräcklig originalitet blir skyddat. Originalitet innebär att verket kan sägas vara ”upphovsmannens egna intellektuella skapelse” som är baserat på ”fria och kreativa val”. Vidare måste upphovsmannens satta sin ”personliga prägel” på det skapade verket.⁵³ Därutöver har EU-domstolen angett att begreppet ”verk” enligt Infosoc-direktivet innebär att alstret måste kunna ”identifieras med tillräcklig precision och objektivitet”, men att uttrycket ”inte nödvändigtvis måste vara bestående”.⁵⁴

---

⁵¹ Maunsbach & Wennersten. *Grundläggande immaterialrätt*, s. 13 f. Se även avsnitt 2.x ovan

⁵² H. Olsson & J. Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*. 5:e upplagan. (Norstedts Juridik, 2023), s. 57 och 509.

⁵³ Se C-5/08 Infopaq, p. 37; C-145/10 Painer, p. 88-89 och C-310/17 Levola Hengelo, p. 37.

⁵⁴ C-310/17 Levola Hengelo, p. 40.

Musikaliska verk anses enligt EU-domstolen utgöra precisa och objektiva uttrycksformer.⁵⁵

Helt i enlighet med BK:s regler uppstår upphovsrättsligt skydd formlöst och behöver inte registreras på något sätt. HD konstaterade i NJA 2002 s. 178 (Drängarna), som rörde skydd av ett riff, att det saknas praxis från senare tid avseende musikaliska verk. Vidare anger HD att vad gäller tonkonsten finns det, precis som vad gäller skriftkont, obegränsade variationsmöjligheter. Men inom populärmusiken är det en ganska trång variationsram på grund av lyssnarnas ”krav på möjligheterna att känna igen, nyttja och komma ihåg det musikaliska verket liksom trender och kommersiella intressen”. HD konstaterar också en möjlighet att få skydd för delar av verk eller kortare verk, under förutsättning att den delen uppvisar originalitet. Detta stämmer väl överens med vad EU-domstolen kom fram till i C-5/08 Infopaq. I det avgörandet angav EU-domstolen nämligen att delar av ett verk kan ”åtnjuta upphovsrättsligt skydd om de i sig bidrar till originaliteten hos verket i sin helhet”.⁵⁶ Delar av ett verk kan således vara skyddade om de ”ger uttryck för upphovsmannens egen intellektuella skapelse”.⁵⁷

Det upphovsrättsliga skyddet innebär som utgångspunkt att upphovsmannen har ekonomisk ensamrätt enligt 2 § URL att framställa exemplar av verket och göra det tillgängligt för allmänheten (se avsnitt 3.2.3). Vidare har upphovsmannen en ideell rätt (se vidare avsnitt 3.3). Den ekonomiska rätten är underkastad sedvanlig avtalsfrihet och kan överlätas genom avtal och upplåtas genom licens.⁵⁸ Avtal gällande upphovsrättsliga transaktioner styrs i högre grad av avtalsrättsliga regler snarare än köprättsliga dito.⁵⁹ I vissa aspekter finns upphovsrättsliga regler och principer som helt eller delvis överlappar med avtalsrätten.⁶⁰

Den ekonomiska ensamrätt som tillkommer upphovsmannen, och som är relevant för uppsatsens problemställning, är dels överföring till allmänheten enligt 2 § 3 st. p. 1 URL, dels offentligt framförande enligt 2 § 3 st. 2 p. URL eftersom det handlar om användning av musik på nätet eller inför en närvarande publik (se vidare om detta nedan i avsnitt 3.2.3).

3.2.2 Utövande konstnärer

URL 5 kap. 45 §

---

⁵⁵ C-301/17 Levola Hengelo, p. 42.

⁵⁶ C-5/08, p. 38.

⁵⁷ C-5/08, p. 39.

⁵⁸ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 133.

⁵⁹ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 511.

⁶⁰ Jfr exv. jämningsregeln URL 3 kap. 29 § 2 st. och AvtL 36 §.

En utövande konstnär har, med de inskränkningar som föreskrivs i denna lag, en uteslutande rätt att förfoga över sitt framförande av ett litterärt eller konstnärligt verk [...]

På snarlikt sätt som en upphovsman har upphovsrätt till sitt verk, har en utövande konstnär en ensamrätt till sitt specifika framförande av ett verk. Med utövande konstnär avses en person eller ensemble som ”tolkar eller levandegör” ett verk.⁶¹ I gängse språkbruk skulle en sådan person eller grupp för uppsatsens vidkommande kallas artist. För att artisten ska kunna erhålla rättigheten till sitt specifika framförande förutsätter detta att den skapande upphovsmannen ger tillstånd till detta, om verket i sig är upphovsrättsskyddat.⁶² En artists framförande av ett verk, som naturligt kan underkastas mer eller mindre omfattande ändringar för att passa artisten, ses i denna kontext inte som en bearbetning av detsamma.⁶³

Bernkonventionen saknar regler rörande utövande konstnärer. Sådana regler återfinns däremot i TRIPS-avtalet och RK (se avsnitt 3.1.3 ovan). Artisters ideella rätt regleras däremot inte i vare sig TRIPS eller RK utan utgår helt från BK.

De rättigheter som artist har till sitt framförande listas i 45 § 1 st. URL. Styckets första punkt stadgar ensamrätt för artisten att lagra en upptagning av framförandet till ett medium. Andra och tredje punkterna, exemplarframställningsrätten samt tillgängliggörandet för allmänheten, har sina direkta motsvarigheter i en upphovsmans rättigheter 2 § 2 st. respektive 2 § 3 st.⁶⁴ En rad andra bestämmelser, bland annat ideellrättslig reglering, ska även tillämpas på framförandet, enligt 45 § 3 st. Detta innebär att emedan en ideell rätt för själva verket kan tillkomma den ursprunglige upphovsmannen, tillkommer en ideell rätt till detta specifika framförande artisten.⁶⁵ De ideella rättigheterna för ett verk som tolkats av en artist kan därmed bli föremål för intrång både gemensamt och oberoende av varandra, beroende på intrångets art.

47 § är den bestämmelse som reglerar undantag för artisters ensamrätt. Bestämmelsen stadgar att en artists upptagning (se 45 § 1 st. 1 p.) får användas vid offentliga framföranden eller överföringar till allmänheten, dock ej vid on-demand-situationer (se 3.2.3.2 nedan).

När det gäller utövande konstnärers rättigheter ska avgörandet AD 2002:87 (MMK) nämnas. I målet hade en orkester spelats in vid ett liveframträdande. Musikerna hävdade att deras rättigheter som utövande konstnärer kränkts genom att inspelningarna sålts utan deras tillåtelse och utan att de ersatts. De

---

⁶¹ NJA II 1961 s. 300.

⁶² Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 411.

⁶³ SOU 1956:25, s. 134.

⁶⁴ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 414 f.

⁶⁵ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 418.

aktuella kollektiv- och anställningsavtalen reglerade musikernas rätt till ersättning och inflytande vid rena ljudinspelningar, men inte film. Arbetsgivaren hävdade att musikernas närstående rättigheter övergått till denne genom anställningsavtalet. Domstolen konstaterade inledningsvis att övergång av en utövande konstnärs ekonomiska rättigheter visserligen kan följa av ett anställningsavtals natur. För en studiomusiker, vars anställning i huvudsak syftar till att skapa en inspelad produkt, bör rimligtvis ekonomiska hänsyn tagits till rättighetsfrågan i själva anställningen eller uppdraget. Orkestern ifråga hade däremot varierande uppgifter, där inspelningar bara var en begränsad del. Vid dessa inspelningar hade av hävd representanter för orkestern deltagit som en del av kvalitetsarbete och godkännande, samt att ersättning utgått specifikt för musikernas insats. Domstolen ansåg sig inte kunna dra någon annan slutsats än att samma regler skulle gälla även vid filminspelning, och rättigheterna ansågs därmed inte ha övergått till arbetsgivaren genom anställningsavtalen eller kollektivavtalet.

3.2.3 Ekonomisk rätt

3.2.3.1 Exemplarframställning

Något kort ska sägas om en upphovsmans ekonomiska rättigheter, vars huvudregel återfinns i 2 § URL. Exemplarframställning avses varje förfarande som på något sätt fixerar verket i ett föremål enligt 2 § 2 st. in initio.⁶⁶ För en sådan situation där användaren köper ett exemplar på internet (t.ex. via iTunes) är detta att anse som ett exemplarframställande. Om ett sådant exemplar av ett musikaliskt verk fixeras på ett medium (i detta exempel ett digitalt lagringsmedium som t.ex. en hårddisk eller solid state drive) kan det med hjälp av ett verktyg (i detta exempel en iPod) av en användare eller lyssnare ta del av verket från detta verktyg.

De specifika förfaranden av tillgängliggörande för allmänheten som blir aktuella för de situationer som uppsatsen ämnar utforska är överföring till allmänheten enligt 2 § 3 st. 1 p, samt offentligt framförande enligt 2 § 3 st. 2 p. Skillnaden mellan dessa förfoganden blir av intresse vid en diskussion om uppspelning av verk i politiska och kommersiella sammanhang.

3.2.3.2 Överföring till allmänheten

URL 2 § 3 st.

Verket görs tillgängligt för allmänheten i följande fall:

1. När verket överförs till allmänheten. Detta sker när verket på trådbunden eller trådlös väg görs tillgängligt för allmänheten från en annan plats än den där allmänheten kan ta del av verket. Överföring till allmänheten innefattar

---

⁶⁶ SOU 1956:25, s. 93 f.

överföring som sker på ett sådant sätt att enskilda kan få tillgång till verket från en plats och vid en tidpunkt som de själva väljer.

[...]

Överföring som begrepp introducerades vid en revision av URL 2004, vid genomförandet av det s.k. Infosoc-direktivet. EU-domstolen har angett att begreppet, som inte är närmare preciserat i artikel 3.1 i infosocdirektivet, ska fastställas med beaktande av de mål som eftersträvas med direktivet och det sammanhang som den tolkade bestämmelsen ingår i.⁶⁷

Begreppet överföring till allmänheten har inte definierats i Infosoc-direktivet.⁶⁸ Direktivet huvudsyfte är dock att ge en hög skyddsnivå och därmed ska begreppet ges en vidsträckt tolkning.⁶⁹ Enligt EU-domstolen innebär det att ”begreppet omfattar alla överföringar av skyddade verk, oberoende av vilka medel eller tekniska processer som används”.⁷⁰ Till exempel har EU-domstolen ansett att ”en pubägare genomför en överföring, när denne avsiktligt överför utsända verk, med hjälp av en tv-skärm och högtalare, till kunder som befinner sig i puben”.⁷¹

Finns verket på en server och spelas upp inför en allmänhet blir detta en överföring till allmänheten enligt 2 § 3 st. 1 p. URL, eftersom rätten till överföring till allmänheten omfattar ”all sådan sändning eller vidareföring av ett verk till allmänheten på trådbunden eller trådlös väg, inklusive radio- och televisionssändningar men inga andra åtgärder”.⁷² Det kan även vara fråga om att konsumenten själv bestämmer när denne tar del av verket. Med andra ord omfattas både strömning i realtid och on-demand som överföring till allmänheten. Som nämnts är nedladdning för lagring på ett medium att betrakta som en exemplarframställning och inte en överföring till allmänheten.⁷³

3.2.3.3 Offentligt framförande

URL 2 § 3 st.

Verket görs tillgängligt för allmänheten i följande fall:

[...]

---

⁶⁷ C-610/15, Stichting Brein, p. 21.

⁶⁸ C-306/05, SGAE, p. 33 och C-403/08, Premier League, p. 184.

⁶⁹ Beaktandesats 23 i Infosoc-direktivet och C-403/08, Premier League, p. 185.

⁷⁰ C-403/08, Premier League, p. 193

⁷¹ C-403/08, Premier League, p. 196. Se även C-117/15 Reha Training där EU-domstolen fann att ett rehabiliteringscenter som överförde verk via TV-apparater till sina patienter gjorde sig skyldiga till överföring till allmänheten.

⁷² Ibid.

⁷³ Bruncevic & Käll. *Modern immaterialrätt*, s.33 ff.

2. När verket framförs offentligt. Offentligt framförande innefattar endast sådana fall då verket görs tillgängligt för allmänheten med eller utan användning av ett tekniskt hjälpmedel på samma plats som den där allmänheten kan ta del av verket.

[...]

För sådant fall då verket finns på ett lagringsmedium och spelas upp därifrån till en allmänhet blir detta ett offentligt framförande enligt 2 § 3 st. p. 2 URL. Detta framgår av C-283/10 (Circul Globus București) där EU-domstolen anger att överföring till allmänheten inte omfattar åtgärder ”som inte innefattar en ”sändning” eller ”vidaresändning” av ett verk, såsom direkta framföranden av ett verk”.⁷⁴

Offentligt framförande enligt 2 § 3 st. 2 p. URL blir aktuellt när musik framförs med eller utan tekniskt hjälpmedel och publiken finns på samma plats. Offentligt framförande är inte harmoniserat inom EU. EU-domstolen har uttalat sig om gränsdragningen mellan överföring till allmänheten och offentligt framförande och uttalat att överföring till allmänheten omfattar all ”sändning eller vidaresändning av ett verk till allmänheten på trådbunden eller trådlös väg, inklusive radio- och televisionssändningar men inga andra åtgärder”. Vidare angav EU-domstolen att åtgärder som inte innefattar en ”sändning” eller ”vidaresändning” utgör direkta framföranden av ett verk.⁷⁵ Offentliga framföranden är således framföranden som sker ”direkt, på en plats som är öppen för allmänheten, genom varje form av offentliga direkta framföranden av verket”.⁷⁶

Framföranderätten innebär att en avsändare tar initiativ till att framföra ett verk för allmänheten. Det kan röra sig om att någon reciterar ett verk, sätter upp en pjäs eller anordnar en konsert. Tekniskt hjälpmedel avser vilket sätt verket framförs på. Om ett inspelat musikverk spelas upp från ett medium med högtalare eller en film visas på en skärm är detta typexempel på när tekniskt hjälpmedel nyttjas. Om någon exempelvis sjunger ett verk a capella är detta ett framförande utan tekniskt hjälpmedel.⁷⁷

Tröskeln för vad som ska anses vara offentligt enligt svensk nationell rättspraxis är låg.⁷⁸ Följande rättsliga avgöranden kan illustrera hur begreppet offentligt framförande tolkats. I fallet NJA 1967 s. 150 (Dansföreningen) höll en förening danskvällar med livemusik.⁷⁹ Avgift krävdes för inträde i föreningen och tillträde till danskvällarna nekades för icke medlemmar. STIM och åklagaren menade att medlemskap närmast var att betrakta som en

⁷⁴ C-283/10, Circul Globus București, p. 40.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ C-283/10, Circul Globus București, p. 41.

⁷⁷ Bruncevic & Käll. *Modern immaterialrätt*, s. 38 f.

⁷⁸ Prop. 1960:17, s. 60 ff.

⁷⁹ Se även referat i NIR 1968 s. 125.

teknikalitet och att danskvällarna i praktiken var öppna för envar. HD konstaterade med stöd i ett uttalande från riksdagens lagutskott att alla framföranden utom strikt slutna kretsar (såsom ett hem) var att betrakta som offentliga i upphovsrättslig mening. HD angav att föreningens huvudsyfte var att anordna danstillställningar för medlemmarna och att envar som var intresserad kunde bli medlem. Medlemskap kunde visserligen inte köpas vid ingången till lokalen, men anmälan om medlemskap kunde göras tidigare under den dag då danskvällen skedde. Med hänsyn till föreningens ändamål och möjligheterna att vinna medlemskap i föreningen och därmed tillträde till danskvällarna ansåg HD att evenemangen var offentliga i upphovsrättslagens mening.

Nästan tjugo år senare avgjordes NJA 1988 s. 715 (Landstingsmusik).⁸⁰ Fallet rörde att musik spelades i vårdmiljö. Vården i fråga ägde i huvudsak rum i slutna enheter vilka intrångsgöraren menade skulle betraktas som hem för vårdtagarna och därmed inte offentliga i URL:s mening. Vidare invände intrångsgöraren att vård och omsorg som bekostats av skattemedel inte var att betrakta som förvärvsverksamhet och därmed inte skulle innefattas under kompletteringsregeln för den s.k. industrimusiken.⁸¹ Utifrån den första invändningen konstaterade HD att även om enheterna var så avskilda som intrångsgöraren menade, hade klientelet ingen specifik gemensamhet. HD menade snarare att klientelet egenskap av att vara invånare i vårdens upptagningsområde låg intrångsgöraren till last. Detta även efter att HD konstaterat att vården visserligen först var tillgänglig efter att vårdbehovet konstaterats av läkare. HD angav att en sådan grupp var ”heterogen, växlande och tillfällig samt utan egentligt inbördes samband”. Det var således fråga om en allmänhet och inte en sluten krets. När det gällde den andra invändningen menade HD att förvärvsverksamhet enligt industrimusiksregeln inte hade något att göra med bolagets konstruktion, till exempel huruvida verksamheten gick med förlust eller vinst, eller om det var i allmän eller privat ägo. Industrimusiksregelns syfte var att tillse upphovsmännens ekonomiska intressen när musik används i en personalvårdande funktion.⁸² I detta sammanhang kan även nämnas det äldre rättsfallet NJA 1958 s. 80 där det intrångsgörande bolagets invändning att industrimusiken faktiskt inneburit försämring av produktiviteten inte tillmättes betydelse för ansvarsfrågan.

Även målet NJA 1986 s. 702 (Stereodemonstration) behandlade vad utgör ett offentligt framförande. I det fallet spelade en säljare för radioutrustning upp korta stycken musik för potentiella kunder, för att demonstrera utrustningens egenskaper och kvalitet. Musiken spelades i korta stycken och för enbart ett fåtal åhörare i affärslokalen vid varje tillfälle. HD fann att det var fråga om ett framförande och att detta hade skett i en affärslokal som var tillgänglig för allmänheten, och således var det fråga om ett offentligt framförande. Intrång

---

⁸⁰ Se även referat i NIR 1989 s. 225.

⁸¹ Se URL 2 § 4 st. för nuvarande definition.

⁸² SOU 1956:25, s. 103.

ansågs föreligga trots att musiken framfördes i korta stunder (30 sekunder till en minut) och enbart för en begränsad skara potentiella och faktiska åhörare.

Sammanfattningsvis visar praxis att innebörden av begreppet ”offentligt” i upphovsrättslig kontext inte följer intuitivt språkbruk eller definition i annan lagstiftning.⁸³ HD har följt lagstiftarens intention att det inte har någon betydelse att intrångsgöraren avsett avskilja en potentiellt vid åhörarkrets från övrig allmänhet (i målet Dansföreningen) eller att åhörarkretsen vid varje givet intrångstillfälle varit fåtalig (målen Landstingsmusik och Stereodemonstration). Detta sistnämnda fall visar också att även mycket kortvariga framföranden är att betrakta som otillåtna intrång.

3.2.3.4 *Summering*

Att gränsdragningsproblem kan uppstå vid differentiering mellan förfogandesituationerna överföring till allmänheten och offentligt framförande är tydligt. Regeringen har genomfört en utredning om upphovsrättslagens inskränkningar är förenliga med EU-rätten. Vid denna översyn konstaterades att EU-domstolens praxis medfört att den uppdelning mellan förfogandena som tidigare ansågs gälla inte stämmer och att dagens inskränkningar därmed inte fullt ut är förenliga med EU-rätten.⁸⁴ Avsikten med utredningen är att ytterligare harmonisera svenska nationell lagstiftning och i skrivande stund behandlar justitiedepartementet de remissvar som utredningens förslag renderat.⁸⁵

3.2.4 Inskränkningar i upphovsrätten

3.2.4.1 *Allmänt*

Uppsatsen har som ett av sina syften att klargöra förhållandet mellan upphovsrätt avseende musikaliska verk i förhållande till andra samhällseliga intressen. Normgivare på såväl internationell som nationell nivå har bedömt att en upphovsmans rätt att ekonomiskt omsätta sitt verk behöver avvägas mot det allmänna intresset av att kunna nyttja ett verk, i specifika undantagssituationer som enbart i liten utsträckning påverkar upphovsmannen.⁸⁶ Upphovsrätten har därmed i lag underkastats inskränkningar för att tillfredsställa detta samhällsintresse.

Relevant reglering för svenskt vidkommande återfinns i kap. 2 URL. Bestämmelserna är EU-harmoniserade i och med Infosoc-direktivets införlivande i svensk rätt.⁸⁷ Uppräkningen i art. 5 Infosoc-direktivet listar alla inskränkningar av upphovsrätten som *får* göras. EU:s medlemsstater har som nämnts ovan i avsnitt 2.4 ålagt att på grund av direktivets harmoniseringssyfte inte

---

⁸³ Se exempelvis 2 § ordningslagen (1993:1617).

⁸⁴ SOU 2024:4, s. 22 f. och s. 293 ff.

⁸⁵ Se <https://www.regeringen.se/remisser/2024/02/remiss-av-betankandet-inskrankningarna-i-upphovsratten-sou-20244/>.

⁸⁶ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 143.

⁸⁷ Ibid.

införa egna inskränkningar utöver de som anges i artikel 5 i Infosoc-direktivet. Därtill ska de angivna inskränkningarna på grund av de äganderättsliga implikationerna gentemot upphovsmännen tolkas restriktivt.⁸⁸

3.2.4.2 *Fria offentliga framföranden*

Offentliga framföranden utifrån bestämmelsen i 2 kap. 21 § 1 p. är tillåtna. Bestämmelsens tre kumulativa rekvisit anger att framförandet av verket inte får vara det huvudsakliga, tillträdet ska vara avgiftsfritt, och evenemanget ska ske utan förvärvssyfte. Ett offentligt framförande enligt denna bestämmelse omfattar liveframträdanden och uppspelande av musik från lagringsmedium, men däremot inte förfaranden som definitionsmässigt är överföring till allmänheten (se avsnitt 3.2.3.2).⁸⁹ I skrivande stund utreds ändring av bestämmelsen för att bland annat tillgodose rättsläget avseende gränsdragning mellan offentligt framförande och överföring till allmänheten.⁹⁰

Bestämmelsen i sig ger ingen indikation på att ett offentligt framförande i ett typiskt politiskt sammanhang i offentlig miljö skulle vara otillåtet (se 1.7 för författarens definition av politiskt sammanhang). Detta gäller emellertid bara den ekonomiska aspekten av upphovsrätten.

3.2.4.3 *Citaträtten*

Utifrån inskränkningsregeln i 2 kap. 22 § kan ett verk i valda delar återges i enlighet med god sed och i en för ändamålet avgränsad omfattning.⁹¹ Användandet av citaträtten syftar till att ”illustrera ett uttalande, försvara en ståndpunkt eller göra det möjligt att förnuftsmässigt ställa verket mot användarens uttalanden”.⁹² Citaträtten kan endast i undantagsfall nyttjas för att motivera att återge ett verk i sin helhet.⁹³ INJA 1985 s. 893 (Manifestet) hade intrångsgöraren bland annat åberopat citaträtten som stöd för att ha återgett hela manifestet i tidningsartikeln. Detta befanns av HD i detta fall inte vara förenligt med god sed, utan menade att ett referat av texten hade kunnat tillgodose syftet på fullgott sätt.⁹⁴

Att citera musikaliska verk genom nyttjande av 2 kap. 22 § är möjligt. För rent musikaliska verk kan detta göras genom en visualisering av dess abstrakta form (d.v.s. notskrift eller liknande), eller via en inspelning.⁹⁵

I några ärenden som inte nådde domstolsväsendet hade ett antal politiska partier 2014 nyttjat utdrag av populärmusikaliska verk i sina valkampanjer och

---

⁸⁸ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 146.

⁸⁹ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 220 f.

⁹⁰ Se SOU 2024:4, s. 297.

⁹¹ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 226 f.

⁹² C-516/17 Spiegel Online, p. 78.

⁹³ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 229.

⁹⁴ Se avsnitt 2.3 ovan.

⁹⁵ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 225.

hävdade att förfarandet var tillåtligt enligt citaträtten. Kampanjerna drogs in frivilligt efter att intrångsgörarna av rättighetsinnehavarna gjorts uppmärksamma på att detta föga troligt var förenligt med god sed avseende citaträtten.⁹⁶

3.2.4.4 *Särskilt om parodi, travesti och pastisch*

Infosoc-direktivet art. 5.3 (k) föreskriver att medlemsstaterna tillåts ha nationell lagstiftning som tillåter parodi, travesti och pastisch. Ett sådant undantag finns inte i svensk skriven rätt men har ansetts tillåtet av gammal hävd. Parodi, travesti och pastisch har som gemensamt drag att ett eller flera verk nyttjas för att skapa ett nytt och självständigt verk i nära anslutning till dess förebild eller förebilder. Detta resulterande verk ska, för att undantaget ska bli tillämpligt, medföra ett så främmande syfte jämfört med förlagorna att det framkallar en oväntad och komisk effekt.⁹⁷

I NJA 1975 s. 679 (Sveriges flagga) åberopades parodiundantaget, men utan framgång för intrångsgöraren, eftersom intrånget inte konstaterades syfta till att parodiera det ursprungliga verket. I målet NJA 2005 s. 905 (Alfons) hade hela ljudsekvenser med repliker från barnsagan Alfons Åberg klippts ihop med repliker från filmen Pusher, som utspelar sig i en kriminell miljö. Bland annat har citat klippts ihop så dialogen ger intryck av att Alfons är en hallick som slåss och köper knark. HD konstaterade inledningsvis att teoribildningen kring omfattningen av begreppen parodi och travesti inte var helt klarlagd. HD resonerade emellertid att just den komiska effekt som uppstår när verk förvrängs till en form som är helt främmande för förlagan eller förlagorna i det här fallet skulle anses omfattas av undantaget. Intrångsgöraren friades. HD uteslöt dock inte att verk som skapats på detta sätt skulle kunna aktualisera respekträttsintrång, men att så inte var fallet i detta mål.

3.2.4.5 *Förhållandet mellan inskränkningar och ideell rätt*

När det gäller inskränkningarnas relation till den ideella rätten föreskrivs i kapitlets portalparagraf 2 kap. 11 § URL att den ideella rätten inte är föremål för inskränkningar. Det innebär i denna kontext att om ett verk citeras enligt 22 §, eller framförs offentligt enligt 21 § 1 p., ska upphovsmannens ideella rättigheter fortfarande respekteras.⁹⁸ Detta medför att ett nyttjande av ett verk enligt en inskränkingsregel, utan att upphovsmannen eftergivit sina ideella rättigheter (se avsnitt 4.3 nedan) kan aktualisera ansvar för upphovsrättsintrång.

---

⁹⁶ Bruncevic & Käll. *Modern immaterialrätt*, s. 59. Se även C. Nilsson, M. Rankinen. Vänsterpartiet använder Kent i valkampanjen. *Aftonbladet*. 140904. <https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/a/A2xGA3/vansterpartiet-anvander-kent-i-valkampanjen> (240804).

⁹⁷ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 177 f.

⁹⁸ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 148 f.

3.2.5 Bearbetningar samt nya och självständiga verk URL 1 kap. 4 §

Den som översatt eller bearbetat ett verk eller överfört det till annan litteratur- eller konstart har upphovsrätt till verket i denna gestalt, men han äger icke förfoga däröver i strid mot upphovsrätten till originalverket.

Har någon i fri anslutning till ett verk åstadkommit ett nytt och självständigt verk, är hans upphovsrätt ej beroende av rätten till originalverket.

En form av ändringar är bearbetningar av verk. I upphovsrättslig kontext ställs även en skiljelinje mellan ändring av ett verk och nya och självständiga verk. Dessa sistnämnda derivat benämns med ett samlingsbegrepp för andrahandsverk och regleras i 4 § URL. Bestämmelsens första stycke tar sikte på bearbetningar där originalverket efterliknas i största möjliga mån. I NJA 2017 s. 75 (Svenska syndabocker) anger HD att ”det karakteristiska för en bearbetning, som är beroende av rätten till originalverket, är enligt motiven att den lämnar originalverkets individualitet oförändrad och endast låter denna framstå i ny gestalt; i bearbetningen behålls de väsentliga dragen i originalverket [...]”.⁹⁹ I förarbetena nämns exempel såsom att en målning omarbetas till en affisch eller att ett musikstycke skrivs om för annan sättning än den ursprungliga.¹⁰⁰ Översättning kan lexikaliskt te sig okontroversiellt, men denna typ av bearbetning kan innebära avsevärda svårigheter gällande överföring av exempelvis kulturella referenser till främmande språk. Vid översättning av poesi eller lyrik kan översättarens kunskaper och färdigheter i olika versmått bli högst relevanta.¹⁰¹ Lagtekniskt innebär denna bestämmelse att en bearbetning av ett befintligt verk är beroende av originalverkets upphovsrätt. Bearbetaren erhåller upphovsrätt för sin version men saknar i övrigt rätt att förfoga över originalverket.¹⁰² Hantverksmässigt undermåliga bearbetningar kan bli föremål för respekträtsintrång.¹⁰³

Bestämmelsens andra stycke tar sikte på bearbetningar som helt frångår ett etablerat verk och i stället bara behåller vissa element. Enligt tidigare etablerad terminologi är det alltså frågan om att varken verkets yttre eller inre form bibehålls. Som exempel på sådana fristående bearbetningar som inryms under detta lagrum kan nämnas fan fiction.¹⁰⁴ HD förklarar i NJA 2017 s. 75 att skillnaden mellan en bearbetning och ett nytt och självständigt verk är att i bearbetningen framträder den konstnärliga individualitet som bär upp det äldre verket som det dominerande även i det nya arbetet. ”Men om det nya arbetet får sin prägel av utförarens egen individualitet och har verkshöjd,

---

⁹⁹ NJA 2017 s. 75 p. 11.

¹⁰⁰ SOU 1956:25, s. 132 f.

¹⁰¹ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 119 ff.

¹⁰² SOU 1956:25, s. 135.

¹⁰³ Renman Claesson & Wainikka. *Konstjuridik med konstnären i fokus*, s. 113.

¹⁰⁴ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 122 f.

föreligger det en nyskapelse som har ett fristående upphovsrättsligt skydd [...]. Utslagsgivande blir alltså om det verk som använts som förebild har omvandlats i sådan utsträckning att det har skapats ett nytt och självständigt verk”.¹⁰⁵

3.3 Ideell rätt

3.3.1 Allmänt

BK art. 6bis (1)

Independently of the author’s economic rights, and even after the transfer of the said rights, the author shall have the right to claim authorship of the work and to object to any distortion, mutilation or other modification of, or other derogatory action in relation to, the said work, which would be prejudicial to his honor or reputation.

Konventionstexten i svensk översättning:

”Oberoende av sina ekonomiska rättigheter och även efter överlåtelse av dessa behåller upphovsmannen rätten att anges som upphovsman till verket samt rätten att motsätta sig varje förvanskning, stympning eller annan ändring i verket eller varje annan förfarande med avseende på detta, som är till men för hans ära eller anseende.”¹⁰⁶

Den ideella delen av upphovsrätten tar sikte på relationen mellan verket och dess upphovsman. Ett verk anses vara en produkt av upphovsmannens personlighet och dennes konstnärliga, intellektuella och andliga val.¹⁰⁷ Dennes rätt till verket går därför bortom rent ekonomiska och äganderättsliga aspekter. Före URL:s tillkomst 1960 var det ideella skyddet i svensk rätt svagt och dessutom dispositivt.¹⁰⁸ Den ideella rätten är inte EU-harmoniserad.

Den ideella rättens svenska ordval och upphovsrättslagens lagtekniska konstruktion för tankarna till att ideell rätt skulle vara ett motsatsbegrepp till ekonomisk rätt. Emellertid är den ideella rätten inte utan ekonomisk betydelse.¹⁰⁹ Som kommer beröras nedan kan upphovsmannens ideella rättigheter

---

¹⁰⁵ NJA 2017 s. 75 p. 12.

¹⁰⁶ P.J. Nordell. *Traktatsamling i immaterialrätt. Konventioner, direktiv, förordningar och branschkodex* (Auktor Förlag, 2003), s. 50.

¹⁰⁷ SOU 1956:25 s. 85. Se även Bernitz et al. *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*, s. 95 f.

¹⁰⁸ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 163.

¹⁰⁹ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 159.

inrymma egenskaper såsom dennes rykte, renommé eller varumärke. Detta är alla egenskaper som vid åverkan kan få konsekvenser av ekonomisk natur.¹¹⁰

Upphovsmannens ideella rättigheter delas i sin tur in i två underkategorier; namngivelsesrätt och respekträtt. Namngivelsesrätten enligt 3 § 1 st. URL innebär en rätt för upphovsmannen att bli associerad med verket. Denna rätt aktualiseras varje gång en ekonomisk rätt nyttjas (se 3.2.3).¹¹¹ På motsvarande sätt uppstår en skyldighet för den som framställer eller gör verket tillgängligt att ange upphovsmannens namn i samband med detta eller, i förekommande fall, förbli anonym.¹¹² Namngivelsesrätten kommer inte närmare redogöras för här (se ovan avsnitt 1.3, avgränsningar). Respekträtten kommer redogöras för i del 4 nedan.

3.3.2 Monism och dualism

Inom upphovsrättslig teoribildning finns två huvudsakliga synsätt på uppdelningen mellan de ekonomiska och ideella delarna av upphovsrätten. Synsätten kallas monism och dualism men ska inte förväxlas med monism och dualism i folkrättslig kontext (se avsnitt 1.7 ovan).

Den dualistiska läran innebär att ekonomisk och ideell rätt är två distinkta och oberoende rättigheter som saknar samband med varandra. Denna syn återfinns i främst fransk rättstradition och anses allmänt komma till uttryck i BK.¹¹³ Den monistiska läran menar att ekonomisk och ideell rätt är sammanhängande delar av det upphovsrättsliga systemet och det inte går att särskilja alla aspekter av den ena delen från den andra. Detta synsätt förekommer bland annat i tysk rättsordning.¹¹⁴

För nordiskt vidkommande finns inget uttryckligt lagmotivsstöd för endera av dessa synsätt.¹¹⁵ AK uppmärksammade vid URL:s tillkomst att frågor av ideell karaktär kan innebära ekonomiska implikationer och vice versa, men menade att uppdelningen i 2 och 3 §§ URL fick anses tillgodose denna gränsdragning.¹¹⁶ De ekonomiska och ideella rättigheterna ska därmed med utgångspunkt i BK:s regelverk betraktas som två separata fenomen med vattentäta skott emellan. Utifrån denna syn är alla ideellrättsliga förfaranden som inte är föremål för uttrycklig och otvetydig eftergift otillåtna (se 4.5 nedan). Axhamn menar att praxis och teoribildning med tiden skiftat något åt det monistiska hållet, vilket innebär att de ideella och ekonomiska aspekterna

---

¹¹⁰ Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 170.

¹¹¹ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 107.

¹¹² Olsson & Rosén, *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 107.

¹¹³ A. Streng. *Ideella rättigheter i digital miljö*. (Wasa Universitet, 2007), s. 66.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Streng. *Ideella rättigheter i digital miljö*, s. 67.

¹¹⁶ SOU 1956:25, s. 85 f.

delvis spiller över i varandra och att en del av den ideella rätten skulle kunna följa med en upplåtelse.¹¹⁷

---

¹¹⁷ J. Axhamn, Respekträttsligt skydd för upphovsmannens anseende och egenart. Några reflektioner med anledning av NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott). NIR 2008 nr. 5, s. 461.

4 Särskilt om respekträtten

4.1 Allmänt

Respekträttsregleringen påbjuder, som namnet antyder, rätten till respekt för verkets integritet. Ur praktisk synvinkel innebär detta att verket inte får utsättas för otillåtna intrång, vilket kommer redogöras för nedan. Respekträtten delas in i två underkategorier. Den första kategorin är ett skydd mot att verket ändras på ett kränkande sätt (se 4.2 nedan). Den andra är ett hinder mot att verket används i en form eller ett sammanhang som är kränkande för upphovsmannen (se 4.4 nedan). Det respekträttsliga skyddet gäller såväl den abstrakta upphovsrätten som framställda exemplar.¹¹⁸

Bedömning avseende respekträttsintrång bedöms *in casu* med beaktande av samtliga föreliggande omständigheter. Utgångspunkt för bedömningen av huruvida intrång föreligger ska göras från upphovsmannens synvinkel, men med en i övrigt objektiv måttstock.¹¹⁹ Som en del av bedömningen ska tas hänsyn till verkets konststart, dess betydelse i konstnärligt avseende, samt om verket vid exponering anges vara i original eller på något sätt förändrat eller bearbetat.¹²⁰ Om ett verk anges vara original anläggs lägre tröskel avseende de ändringar som anses respekträttsligt tillåtna.¹²¹

4.2 Kränkande ändring

URL 1 kap. 3 § 2 st.

Ett verk må icke ändras så, att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränkes [...]

I upphovsmannens ensamrätt ingår rätten att förfoga över verket i form av ändringar. Eftersom skyddet uppstår formlöst och verket inte behöver vara färdigställt för att åtnjuta upphovsrättsligt skydd ligger upphovsmannens rätt att ändra verket i sakens natur. På motsvarande sätt innehar varken en förvärvare eller tredje man som utgångspunkt en rätt att ändra verket. Det finns emellertid undantagssituationer som möjliggör ändring i ett verk utan att det ska ses som ett intrång. Ett i det närmaste självskrivet undantag är möjligheten till korrigeringar, av till exempel översättningsfel eller tryckfel.¹²² Även ändringar som görs av redaktionella skäl, till exempel i tidningsartiklar, anses

---

¹¹⁸ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 109 och Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 174.

¹¹⁹ SOU 1956:25, s. 123.

¹²⁰ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 110.

¹²¹ SOU 1956:25, s. 123.

¹²² Prop. 1960:17, s. 65.

generellt tillåtna.¹²³ En ändring kan företas i såväl verkets abstrakta form som i enskilda exemplar av detsamma.¹²⁴

Exempel på tryckfel. Till vänster syns den tryckta versionen av etyden, där ett förtecken av misstag utelämnats vid tryckningen.¹²⁵ Till höger syns kompositörens ursprungliga avsikt. Författarens markering.

Vad som anses utgöra en tillåten förändring, när det gäller beskäringar av verk, berördes i rättsfallet RH 1995:59 (Matisse). I målet hade en tidning anordnat en bild av en byrå som försetts med en affisch som beskurits för att passa in över byråns lådor. Affischens förlaga var ett upphovsrättskyddat verk, vars upphovsman ansåg att verket genom beskäringen blivit vanställt på sådant sätt att det kränkte dennes konstnärliga anseende och egenart. HovR:n konstaterade inledningsvis att viss beskäring av praktiska skäl typiskt sett är tillåten. Emellertid hade den i fallet kraftiga beskäringen, som bland annat bestod av glipor mellan lådorna samt att lådornas handtag blockerade vyn av verket, inneburit att verkets karaktär omintetgjorts.

Att förstöra ett konstverk är i sig inte en kränkande ändring.¹²⁶ Upphovsrättslig reglering av detta ansågs påföra ägaren en orimlig grad av vårdplikt avseende vissa typer av alster.¹²⁷ Tredje mans uppsåtliga förstörelse av ett konstverk kan av naturliga skäl aktualisera ansvar för skadegörelsebrott enligt 12 kap. BrB men har som sagt inga upphovsrättsliga implikationer.

Rättsfallet NJA 1971 s. 226 (Den svenska fattigdomens betydelse) aktualiserade fråga kring kränkande ändring av ett verk. En anställd vid en TV-kanal hade skapat en dokumentärfilm för att belysa ekonomiska ojämlikheter i samhället. Filmen innehöll sekvenser med skarpa kontraster mellan människors passivitet och aktivitet i form av bland annat bingoaftnar och demonstrationer mot USA:s krig i Vietnam. TV-kanalens ledning ansåg att inkluderandet av demonstrationerna skulle vara för politiskt kontroversiellt och riskerade därmed äventyra kanalens opartiskhet, varför dessa klipptes bort. Rätten bedömde att sekvenser från demonstrationen inte väsentligen påverkade filmens i grunden samhällskritiska syfte, och inte heller ansågs filmens konstnärliga

¹²³ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 110 f.

¹²⁴ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 109.

¹²⁵ M. Bordogni. *Melodious etudes for trombone* (Carl Fischer, 1928), s. 24.

¹²⁶ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 109 f.

¹²⁷ NJA II 1961, s. 66 f.

värde minskats av åtgärden. Respekträttsintrång befanns därmed inte föreliggande. En intressant sidopoäng är att tingsrätten avgjorde att intrångsgörarens invändning att de författingsenliga bestämmelser som föreskrev kanalens opartiskhet inte skulle tillmätas betydelse för upphovsrättsliga frågor. Högre instanser berörde inte denna fråga. Detta resonemang styrker slutsatsen att upphovsrätt har en stark och självständig funktion inom juridiken, och andra rättsområden får därför ofta vika.¹²⁸

4.3 Anseende eller egenart

För att en åtgärd ska anses strida mot respekträtten ska upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart blivit kränkt genom att verket angrips.¹²⁹ Begreppen anseende och egenart är en svensk lagkonstruktion men är endast svagt definierade i lagmotiven.¹³⁰ Begreppen har sin utgångspunkt i art 6bis BK, vilka motsvarar konventionens ”honor” och ”reputation”.¹³¹ Dessa är inte lexikaliskt synonyma med de svenska begreppen anseende och egenart. ”Honor” kan översättas med ”ära” eller ”heder”, och ”reputation” till ”rykte”, anseende”, eller ”renommé”.¹³² I 1928 års översättning av BK användes ”heder” och ”anseende”.¹³³ Under URL:s utredning nämnde AK att tysk och italiensk rätt anammat direktöversättningar av begreppen ”ära” och ”anseende” i sina respektive lagstiftningar.¹³⁴ AK menade dock att formuleringen ”anseende och egenart” på ett bättre språkligt sätt skulle fånga in situationer där ett verk omarbetas på ett sätt som från samhällets syn inte skulle ses som menliga, men som skulle kränka upphovsmannens inre känsla för sitt verk.¹³⁵

Enligt svensk teoribildning kan egenart bäst beskrivas som upphovsmannens personlighet och självkänsla som konstnär. Intrång mot upphovsmannens personlighet i övrigt faller utanför URL och tangeras ytterst av ärekränkingsbrotten i BrB 5 kap.¹³⁶ Begreppet anseende härrör från hur upphovsmannen uppfattas av omvärlden. Inom begreppet ryms sådana mer eller mindre abstrakta fenomen som upphovsmannens rykte och renommé.¹³⁷

I fallet NJA 1979 s. 352 (Max Walters) hade en konstnär införskaffat osignerade reproduktioner av en annan konstnärs bilder och försett dem med fingeerade tryckerianvisningar i form av anteckningar och symboler. Upphovsmannen upplevde sig starkt kränkt, både som medborgare och konstnär.

---

¹²⁸ Jfr förhållandet till Radio- och TV-lagen i NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott).

¹²⁹ SOU 1956:25, s. 121. Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 174.

¹³⁰ Renman Claesson & Wainikka. *Konstjuridik med konstnären i fokus*, s. 112.

¹³¹ Prop. 1960:17, s. 65.

¹³² Författarens översättningar.

¹³³ SOU 1956:25, s. 521.

¹³⁴ SOU 1956:25, s. 120 f.

¹³⁵ SOU 1956:25, s. 122.

¹³⁶ SOU 1956:25, s. 122. Se även Streng. *Ideella rättigheter i digital miljö*, s. 184 f.

¹³⁷ Renman Claesson & Wainikka. *Konstjuridik med konstnären i fokus*, s. 105 samt Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 170.

Intrångsgöraren hade tidigare gjort liknande ingrepp i annan konst och hävdade att hans agerande i huvudsak var en satirisk utmaning av den samtida konstvärlden och dess kommersialisering. Tillägget rubbade inte det underliggande verkets form eller färg, utan var enbart ett pålägg. Sakkunniga vittnade att på detta sätt nyttja befintlig konst för att skapa nya självständiga verk blivit en i branschen väletablerad underkategori. Hovrätten och HD bedömde därmed att etablerade konstformer kan påverka den objektiva måttstock som ska komma användas i bedömningen. Både HovR och HD fann att någon kränkning av upphovsmannens konstnärliga anseende eller egenart inte hade skett. HovR- vars skäl antogs av HD – fastslog att upphovsmannens storhet som konstnär, motsvarande lagrummets ”anseende”, inte förringats. Vidare, vid tillämpning av den objektiva måttstocken, ansågs inte förfarandet utgöra ett angrepp på upphovsmannens personlighet som den kommit till uttryck i verket, d.v.s. lagrummets ”egenart”.¹³⁸

Intrångsgöraren hade i förstainstansavgörandet ”Nyfiken gul”¹³⁹ i en film använt ett religiöst musikstycke som bakgrundsmusik i en scen. I den utomhusbelagda scenen förekommer två personer som för dialog och genomför handlingar med tydligt sexuellt innehåll. I sekvensen visas även ett närliggande bönemöte där det aktuella musikverket framfördes, vilket efter filmens redigering vidhölls som bakgrundsmusik under de två personernas interaktioner. RR avgjorde att förfarandet inte utgjorde ett angrepp på verkets integritet och därmed inte heller kompositörens anseende som upphovsman till religiösa musikstycken. Däremot ansåg RR att en kränkning av upphovsmannens egenart förelåg då denne aldrig avsett verkets andliga budskap att associeras med lusta.

För ett sådant fall då upphovsmannen är avliden och intrånget aktualiseras av dennes efterlevande, ska den rättsliga bedömningen av upphovsmannens anseende eller egenart utgå ifrån hur dessa kommit till uttryck i det aktuella verket.¹⁴⁰ I fallet NJA 1975 s. 679 (Sveriges flagga) konstaterade HD att de avlidna upphovsmännens samarbete förvisso resulterat i ett verk, men att detta inte varit av sådant slag att ett gemensamt verk enligt 6 § URL uppkommit. Verkets karaktär av att vara en fosterländsk hymn ansågs ge en klar bild av upphovsmännens personlighet så som den avspeglats i verket. Intrångsgörarens alternativa text gjorde intrång i originaltexten, och nyttjade musiken till vilken originaltexten var skriven. På grund av denna association bedömdes intrång i förhållande till bägge upphovsmännen föreligga.

I fallet NJA 1985 s 807 (Madrassartikel) befanns respekträttsintrång inte föreligga. En journalist hade skrivit en artikel om fabriktionsfel i vissa madrasser. En annan madrassstillverkare kopierade artikeln och försedde den med tillägget att fabriktionsfelet inte förekom på deras produkter. Därefter

---

¹³⁸ NJA 1979 s. 352, s. 359, översta stycket.

¹³⁹ Stockholms Rådhusrätt 16/11 1970. Se även referat i NIR 1971, s. 219 ff.

¹⁴⁰ NJA II 1961 s. 73.

skickades artikeln med tillägg till madrastillverkarens kunder. Journalisten ansåg att förfarandet stred mot hennes ideella rätt. HD förde i resonemang att själva artikeln var oförändrad, och tillverkarens tillägg var tydligt differentierat från artikelns innehåll. Därmed bedömdes förfarandet inte vara en otillåten ändring. Eftersom madrastillverkarens syfte med publiceringen var till sin huvudsakliga karaktär konsumentupplysande bedömdes den inte vara en kränkning av journalistens anseende och egenart, och inte heller förekomma i främmande form och sammanhang. Madrastillverkaren friades därmed. Prövning huruvida återgivandet var förenligt med citaträtten prövades ej.

I NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott) behandlades frågan om reklamavbrott i filmer kunde anses vara en kränkning av respekträtten. Upphovsmännen ansåg att reklamavbrotten inneburit att deras anseende eller egenart som konstnärer kränkts. Intrångsgöraren invände bland annat att man genom förvärvet av de ekonomiska rättigheterna även erhållit eftergift för exploatering av verket enligt sin affärsmodell, samt följt gällande offentlighetsreglering för reklamavbrott. HD instämde med upphovsmännen att när en film bryts för reklam förflyttas åskådaren från filmens miljö till en helt främmande. Att intrångsgöraren förvisso med formell yrkesmässig skicklighet brutit filmen vid scenbyten hade ringa betydelse. Samtliga instanser ansåg att reklamavbrotten varit kränkande för upphovsmännens anseende och egenart.

I målet invände intrångsgöraren att man följt den offentlighetsregleringen, i det här fallet radio- och tv-lag (2010:696). Denna reglering, huvudsakligen ursprungen ur EU-rätten,¹⁴¹ tillhandahöll själva ramverket kring när, hur mycket, och under vilka förutsättningar reklam fick visas. Dessa regler var främst inriktade på konkurrens- och konsumenträttsliga aspekter, och i lagmotiven poängterades tydligt att dessa regler inte skulle medföra några upphovsrättsliga implikationer, och invändningen vann inte gehör. Kritiker menar att denna systematiska oförenlighet skapar en osäkerhet för marknaden; å ena sidan finns ett regelverk som i sig tillåter reklamavbrott och ställer upp de förutsättningar under vilka sådana är tillåtna, å andra sidan fastställer HD i detta avgörande att reklamavbrott i sig är ett respekträttsligt intrång.¹⁴²

4.4 Form och sammanhang

4.4.1 Kränkande form

URL 1 kap. 3 § 2 st. in fine

[...] verket [må ej] göras tillgängligt för allmänheten i sådan form [...] som är på angivet sätt kränkande för uphovsmannen.

---

¹⁴¹ Direktiv 89/552/EEG.

¹⁴² Axhamn. NIR 2008 nr. 5, s. 487.

Lagrummet behandlar två situationer som kan aktualisera respekträtsintrång. Förfaranden som innebär en kränkning av verkets form har ett samband med kränkande ändring (se ovan 4.2). Intrång aktualiseras när verket i sådan form görs tillgängligt för allmänheten, till exempel genom offentligt framförande eller offentlig överföring (se ovan 3.2.3).¹⁴³ Som nämnts under 3.2.4.4 kan en parodi, travesti eller pastisch aktualisera respekträtsintrång om detta bedöms göra intrång i originalverkets eller originalverkens skyddsomfång.

När det gäller musikaliska verk aktualiserades frågan vid ett flertal tillfällen under 60-talet, när klassiska musikaliska verk omarrangerats till jazz.¹⁴⁴ Vid en sådan ”jazzificering” av kompositören Johan Svendsens verk Venetiansk serenad, för piano och sång, fann danska Højesteret att respekträtsintrång förelåg.¹⁴⁵ I en liknande situation avbröts dock skivförsäljningen av Duke Ellingtons jazzificerade Peer Gynt-sviter, komponerade av Edvard Grieg, för saken hann rättsligt prövas.¹⁴⁶

4.4.2 Kränkande sammanhang

URL 1 kap. 3 § 2 st. in fine

[...] verket [må ej] göras tillgängligt för allmänheten i [...] sådant sammanhang som är på angivet sätt kränkande för upphovsmannen.

Lagrummets andra situation rör förbud mot offentligt tillgängliggörande i sådant sammanhang som är kränkande för upphovsmannen. Det handlar alltså om förfaranden där verket i sig är intakt och oförändrat i sin inre form, men där användandet eller exponeringen av verket innebär en kränkning av upphovsmannens anseende och egenart.

Som redogjorts för ovan baseras 3 § URL på artikel 6bis BK. Artikeln infördes i BK år 1928 och reviderades år under Brysselkonferensen 1948.¹⁴⁷ I diskussionerna under Brysselkonferensen exemplifierades förfaranden såsom att exponera ett litterärt verk i samband med reklam, att konstverk skulle avbildas på tvivelaktiga varor, eller att en religiös komposition skulle användas i en filmoperett som exempel på sammanhang som typiskt sett skulle ses som intrång i respekträten.¹⁴⁸ Även i svenska lagmotiv exemplifieras förbudet på flertalet sätt. AK tog intryck av Brysselkonferensens diskussioner och lade i sin utredning till exemplet att det skulle kunna vara fråga om

---

¹⁴³ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 110.

¹⁴⁴ M. Koktvedgaard. Ideel ret og musik. I G. Karnell, K. Muldin. *Ton och rätt, festskrift till STIM*. (Iustus, 1998), s. 35 f.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ S. Strömholm. Den ideella rättens fascinerande historia. *Ord och Ton. STIM under 50 år 1923–1973* (STIM, 1973), s. 29.

¹⁴⁷ SOU 1956:25, s. 115 f.

¹⁴⁸ SOU 1956:25, s. 126.

respekträttsintrång om ett seriöst musikstycke skulle användas som revyvisa, eller att ett litterärt verk skulle förses med anstötliga illustrationer.¹⁴⁹

Ett av de klassiska rättsfallen där HD tar ställning till om ett verk använts i ett kränkande sammanhang är NJA 1974 s. 94 (Rudling). I fallet hade en biograf som visade pornografisk film köpt in ett antal affischer. Affischerna var tryckta med motiv utifrån målningar skapade av en konstnär. Originalverkens motiv föreställde oklädda stiliserade kvinnor. Biografen hade beskurit affischerna och försett dem med pornografiska fotografier. HD fastställde att viss beskärning av affischer typiskt sett kan vara tillåtet utifrån det tänkta användningsområdet.¹⁵⁰ Emellertid hade beskärningen i det här fallet medfört att bilderna avdelats och separerats, och dessutom hade upphovsmannens namn utlämnats. Rätten konstaterade att beskärningen i detta fall varit vanställande och detta bedömdes därmed vara en otillåten ändring av verken. Vad gäller affischernas placering gjorde rätten bedömningen att en biograf avsedd för pornografisk film var att betrakta som ett sådant sammanhang som var att anse som kränkande för upphovsmannen.

I målet NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott), som redogjorts för ovan i avsnitt 4.3, prövade HD inte om verken återgetts i främmande sammanhang, men underrätterna, med referenser till andra avgöranden, var eniga om så inte var fallet. Enligt underrätternas resonemang är det alltså en tillåten ändring att göra anpassningar för filmer ursprungligen avsedd för biograf för TV. Internationell praxis angående olika anpassningar av film på liknande sätt spretar.¹⁵¹ Det är tveksamt om långtgående slutsatser avseende rättsläget gällande sådana typer av situationer är hållbara med tanke på samhällsutvecklingen.¹⁵²

Respekträttsintrång avseende kränkande sammanhang bedömdes föreligga i ett mål från Helsingfors Hovrätt år 1996.¹⁵³ I en konsthall hade verk placerats tillsammans med hushållsmaskiner. Rätten fann att de två objektkategorierna var oförenliga i ändamål och karaktär, och kränkning av upphovsmännens respekt rätt befanns därmed.

Avgörandena Rudling och Nyfiken Gul antyder att förfarandet att exponera konstverk i sexuella sammanhang i sig är otillåtet. Både HD (inklusive underrätter) och RR landade dock i sina slutsatser i denna fråga utan att ha genomfört någon ingående analys. Samhällets syn på sexualitet har tveklöst ändrats de senaste 50 åren och det är därför vanskligt att dra en generell

---

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Se angående detta även RH 1995:59 (Matisse), sista stycket.

¹⁵¹ Se därom P.J. Nordell. Den ideella rättens tvingande natur och oöverlåtbarhet. I M. Bryde Andersen, C. Heide-Jørgensen, J. Schovsbo (red.). *Festskrift til Mogens Koktved-gaard*. (Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2003), s. 395 samt Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 175.

¹⁵² Levin & Hellstadius. *Lärobok i immaterialrätt*, s. 175 f.

¹⁵³ Streng. *Ideella rättigheter i digital miljö*, s. 199.

slutsats att sexuella sammanhang idag skulle vara kränkande per se.¹⁵⁴ Än mindre ger dessa rättsfall någon indikation för att klargöra gränsdragning, definiera kriterier eller dra mer långtgående slutsatser kring vilka övriga omständigheter och sammanhang som kan anses otillåtna.

4.5 Eftergift

URL 1 kap. 3 § 3 st.

Sin rätt enligt denna paragraf kan upphovsmannen med bindande verkan eftergiva endast såvitt angår en till art och omfattning begränsad användning av verket.

En särskild egenskap med de ideella rättigheterna är att de är starkt begränsade avseende transaktioner i förmögenhetsrättslig mening. De kan inte överlåtas eller licenseras på samma sätt som de ekonomiska rättigheterna, och eftergift kan enligt denna regel bara ske för specifika ändamål och tillfällen.¹⁵⁵ Lagmotiven är därtill mycket tydliga med att en av upphovsmannen given utfästelse om att brett eller generellt avstå eller avyttra sina ideella rättigheter inte kan ske.¹⁵⁶ Lagstiftaren ansåg att följderna av sådana utfästelser skulle kunna innebära orimliga följder som skulle vara alltför svåra att överblicka.¹⁵⁷ En total eftergift skulle exempelvis teoretiskt sätta paternitetsrätten ur spel och därmed möjliggöra för en förvärvare att exploatera verket under sitt eget eller helt annat namn.¹⁵⁸

En giltig eftergift förutsätter som utgångspunkt en uttrycklig och preciserad viljeförklaring av upphovsmannen.¹⁵⁹ Möjligheten att eftergift föreligger på grund av upphovsmannens passivitet eller konkludenta handlande är omdiskuterat. Exempel på detta kan vara när verk skapas inom ramen för ett uppdrag eller en anställning.¹⁶⁰ Lagstiftaren menade även att själva omständigheterna vid en överlåtelse av den ekonomiska rätten till ett verk kan innebära att den ideella rätten anses delvis eftergiven, till exempel om ett verk genom ett uppdrag omarbetas till annan konst.¹⁶¹ Vid däremot sådana fall då en förvärvare ändrat ett verk och detta godkänts av upphovsmannen i efterhand, ses inte detta som en eftergift av den ideella rätten. Snarare är ett sådant förfarande relaterat till förfogandet över verket i sig, där upphovsmannen själv godkänner den nya gestaltningen.¹⁶² Nordell är av uppfattningen att även om

---

¹⁵⁴ Se även Bruncevic & Käll. *Modern immaterialrätt*, s. 44 f.

¹⁵⁵ Prop. 1960:17 s. 72 f.

¹⁵⁶ SOU 1956:25, s. 127.

¹⁵⁷ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 112.

¹⁵⁸ Prop. 1960:17, s. 66.

¹⁵⁹ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 112.

¹⁶⁰ Renman Claesson & Wainikka. *Konstjuridik med konstnären i fokus*, s. 117.

¹⁶¹ SOU 1956:25, s. 128.

¹⁶² SOU 1956:25, s. 128 f.

en upphovsman skulle överlåta eller upplåta rätten till ett verk kan denne göra sina ideella rättigheter gällande oavsett hur avtalet ser ut.¹⁶³

I skrivande stund finns prejudicerande avgöranden där eftergift av ideella rättigheter bedömts föreligga.¹⁶⁴ Frågan rörande implicit eftergift aktualiserades i NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott), men utan framgång för intrångsgöraren. I målet hade upphovsmännen upplåtit rätt att visa sina filmverk till filmbolag, vilka i sin tur upplåtit denna rätt vidare till en reklamfinansierad TV-kanal. Vid utsändningen bröts filmerna för reklam, något upphovsmännen ansåg kränkte deras ideella rätt. Intrångsgöraren hävdade att upphovsmännen eftergett de ideella rättigheterna i och med upplåtelsen till filmbolagen. Samtliga instanser poängterar – helt i linje med lagtext och lagmotiv – att de ideella rättigheterna inte påverkas av de ekonomiska rättigheternas överlåtelser eller upplåtelser. Att mellanhänderna, filmbolagen, i sina avtal gentemot intrångsgöraren förbundit sig att respektera upphovsmännens ideella rättigheter bedömdes inte ha någon rättslig effekt avseende upphovsmännens relation till intrångsgöraren. Detta innebär att även om upphovsmännen eftergivit sina ideella rättigheter till mellanhänderna skulle denna rätt inte följt med vidareupplåtelsen till intrångsgöraren. Axhamn menar att HD:s domskäl saknar ett nödvändigt och efterlängtat klagörande kring om, och i så fall under vilka förutsättningar, tyst eller underförstått medgivande för eftergift av ideella rättigheter är möjligt.¹⁶⁵

I målet AD 2002:87 (MMK) (se 3.2.2 ovan) innehöll filmen som producerats sekvenser utförda av såväl amatör- som yrkesmusiker. Orkestermusikerna ansåg att deras yrkesanseende kunde påverkas menligt av sammanhanget med amatörmusiker. AD fann dock inte anledning att pröva den ideellrättsliga frågan och därmed inte heller frågan kring eftergift av densamma.

4.6 Främmande sammanhang

Samtliga exemplifieringar på respekträttslig kränkning från Brysselkonferensen och URL:s förarbeten är gjorda från perspektivet att ett klassiskt högkulturellt verk används i populärkulturella eller samtida sammanhang. Lagmotiven nämner inget om omvända förhållanden. Exempel på detta skulle kunna vara om verk av performance art, graffitikonst, Chap hop eller andra liknande samtida subkulturer kan aktualisera respekträttsligt intrång om dessa skulle exponeras i konstens fina salonger.¹⁶⁶ Det saknas därmed även rättsliga avgöranden för fall där sådant förhållande skulle råda. Bruncevic och Käll menar att det från upphovsmännens perspektiv inte är otänkbart att det kan höra till dennes image att utmana finkulturens normer genom att aktivt hålla sig i dess

---

¹⁶³ Nordell. *Den ideella rättens tvingande natur och oöverlåtbarhet*, s. 390 och 400.

¹⁶⁴ Olsson & Rosén. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*, s. 111.

¹⁶⁵ Axhamn. NIR 2008 nr. 5, s. 489 och 498.

¹⁶⁶ Bruncevic & Käll. *Modern immaterialrätt*, s. 44.

utkant.¹⁶⁷ Givetvis kan oräkneliga situationer som faller mellan dessa två extremer uppkomma.

I diskussionen kring vilka sammanhang som kan vara kränkande menar Bruncevic och Käll att politik är ett område där blotta associationen kan vara kränkande för upphovsmannen.¹⁶⁸ Streng går ett steg längre i detta resonemang och menar – med hänvisning till finsk upphovsrättsdoktrin – att intrångsgörarens ideologiska uppfattning kan få betydelse. I detta hänseende skulle alltså inte hänsyn tas enbart till att associationen är politisk, utan till intrångsgörarens inneboende egenskaper i relation till upphovsmannens.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Bruncevic & Käll. *Modern immaterialrätt*, s. 44 f.

¹⁶⁹ Streng. *Ideella rättigheter i digital miljö*, s. 191 f.

5 Musikaliska verk i främmande sammanhang

5.1 Inledning

Rättsläget avseende de för uppsatsens vidkommande gällande rättsreglerna har redogjorts för ovan.

Som visats i avsnitt 3.2.2 följer den ideella rätten för såväl artister som upphovsmän identisk reglering. Regleringens konstruktion innebär emellertid att situationer kan uppkomma då ideellrättslig kränkning aktualiseras gentemot upphovsmannen men inte artisten, och vice versa. Ett exempel på detta kan vara om en artists upptagning av en intrångsgörare spelas i ett sammanhang som är kränkande för denne, men inte kränkande för upphovsmannen. Den ideella rättens individuella tillämpning på detta sätt medför att det i följande diskussion i huvudsak inte är nödvändigt att dra någon skiljelinje avseende huruvida intrånget gäller en upphovsmans verk eller en artists framförande. Kränkningen kan aktualiseras endera gentemot artisten eller upphovsmannen, eller båda.

5.2 Konstitutionella aspekter

Som nämnts under kapitel 2 är yttrandefriheten och äganderätten, där upphovsrätten är en underkategori, båda konstitutionella fenomen med starka historiska band. Varje person har ostridigt en grundlagsenlig rätt att inhämta och förmedla kunskap, åsikter, känslor och tankar. Upphovsmän har grundlagsreglerad rätt till skydd för sina verk. Såväl upphovsrätt som yttrandefrihet existerar på högsta möjliga konstitutionella nivå och åtnjuter därutöver skydd enligt såväl EU-rätten som internationella överenskommelser, inte minst EKMR och FN-stadgan. Metodologiskt ges i detta sammanhang föga vägledning. De rättsdogmatiska och folkrättsliga metoderna ger verktyg för att definiera hur rätten ska anses se ut och hur den ska tolkas, men dessa säger inget om rättsområdenas inbördes prioriteringsordning. Metoderna är olika och besvarar olika typer av frågor. Därtill faller det på den nationella lagstiftarens lott att tillse att lagstiftningen överensstämmer med internationella åtaganden.

Slutsatsen som dras i kapitel 2.4 samt det ovan nämnda medför att rättsläget är att den generella yttrandefriheten typiskt sett får vika till förmån för den mer specialiserade upphovsrätten. Den specifika form som en upphovsman har utarbetat får inte användas av annan annat än i enlighet med upphovsrättsliga regler. Även internationell praxis får anses spegla denna uppfattning. För svenskt vidkommande medför detta förvisso att de upphovsrättsliga inskränkingsreglerna i 2 kap. – till exempel 21–22 §§ (se avsnitt 3.2.4) blir tillämpliga, men som konstaterats har dessa ingen betydelse vid kränkning av den ideella rätten.

5.3 Respekträtten

5.3.1 Allmänt

Respekträttens reglering och teoribildning har ingående redogjorts för i del 4.

Tillgängliggörande av ett verk i kränkande form är inte föremål för diskussion i denna del.

Som konstaterats är det inte tillräckligt att ett verk exponeras i ett från upphovsmannens synvinkel *främmande* sammanhang för att det ska vara fråga om respekträttsintrång. Sammanhanget måste även vara *kränkande* för upphovsmannens anseende eller egenart. Bedömningen ska som nämnts göras enligt upphovsmannens subjektiva upplevelse, men i övrigt en objektiv måttstock. Bruncevic och Käll anser att politik kan inrymmas under sådana sammanhang som kan anses kränkande (se avsnitt 4.6 ovan). En upphovsmans eller artists skäl till detta kan vara många. Denne kan ha sitt renommé i beaktning och avstå inblandning i politiska sammanhang över huvud taget, för att undvika att indirekt associeras med en potentiellt polariserande eller kontroversiell samhällsdebatt. Utifrån denna synvinkel är det inte orimligt att *samtliga* politiska sammanhang från en upphovsmans perspektiv kan anses som kränkande.

Utöver detta generella resonemang anser Streng att intrångsgörarens karaktär eller ideologi inryms i begreppet upphovsmannens subjektiva bedömning (se avsnitt 4.6 ovan). Det kan med andra ord vara frågan om att intrångsgörarens karaktäristik kan medföra negativ association, vilket kan aktualisera respekträttskränkning i detta avseende. Associationen med ett specifikt parti, en specifik ideologi, en specifik politisk sakfråga, eller en specifik politiker, kan samtliga vara omständigheter som enligt detta synsätt kan konstituera kränkande sammanhang ur upphovsmannens synvinkel. Detta resonemang fört ett steg längre medför naturligt att en upphovsmans subjektiva uppfattning om en viss intrångsgörare inte nödvändigtvis behöver överensstämma med en annan upphovsmans subjektiva uppfattning om samma intrångsgörare.

Som redogjorts för i avsnitt 4.3 ska, om ansvar av intrångsgöraren ska kunna utkrävas, ett intrång vara kränkande för upphovsmannens *anseende* eller *egenart*. Enligt författarens uppfattning slarvar domstolarna med att föra diskussion kring dessa begrepp, hur de i det aktuella målet förhåller sig till varandra, och på vilket sätt intrånget kränkt endera eller båda. Detta i kombination med att ideellrättslig praxis är relativt ovanlig gör att det därför blir vanskligt att dra långtgående slutsatser kring i vilken omfattning ett hypotetiskt intrång i politiska sammanhang utgör en kränkning av endera av dessa. I målet Nyfiken gul ansågs intrånget inte utgöra ett angrepp på verkets integritet och därmed inte heller kompositörens anseende som upphovsman, men verkets association med sex ansågs vara kränkande för upphovsmannens egenart. Sett i ljuset av detta rättsfall och övrigt anfört i avsnitt 4.4.2 är det

inte en orimlig slutsats att exponering av ett verk i ett (oönskat) politiskt sammanhang skulle kunna utgöra kränkning av upphovsmannens egenart, men inte anseende.

5.3.2 Offentligt framförande

Offentligt framförande, antingen via upplåtelse av upphovsrätten eller enligt regeln för fria offentliga framföranden i 21 § 1 st. (se avsnitt 3.2.4.2) i offentliga politiska sammanhang är, ur den ekonomiska delen av upphovsrättens synvinkel, fullt möjligt som utgångspunkt. Emellertid förutsätter ett sådant framförande i båda dessa situationer att den ideella rätten respekteras. Eftersom uppsatsens utgångspunkt är att upphovsmannen motsätter sig sådan användning krävs eftergift av den ideella rätten för att detta ska vara tillåtet.

5.3.3 Överföring till allmänheten (sociala medier)

Uppsatsens inledande exempel, användande av musik i politiska sammanhang på sociala medier, är ett område som i sig inte berörs nämnvärt i föregående delar. Regleringen avseende sådana situationer är emellertid i huvudsak överensstämmande med framföranden i offentlig miljö.

Begreppen offentligt framförande och överföring till allmänheten är differentierade och tillämpliga i olika situationer. Användande av verk på sociala medier klassas som överföring till allmänheten (se avsnitt 3.2.3.2). Eftersom fria offentliga framföranden enligt 21 § 1 st. (se avsnitt 3.2.4.2) inte omfattar överföring till allmänheten kan en intrångsgörare inte nyttja denna regel för fri användning på sociala medier. Intrångsgöraren är därför hänvisad till att införskaffa tillstånd från den ekonomiske rättsinnehavaren för användning på sociala medier. Precis som i situationen offentligt framförande ovan krävs upphovsmannens eftergift av den ideella rätten vid sådan användning.

5.4 Eftergift av ideella rättigheter

5.4.1 Typfall

I det första typfallet är det fråga om situationer som innebär nyttjande av fria offentliga framföranden enligt inskränkingsregeln 21 § 1 st. Som konstaterats under 3.2.4.2 kan ett offentligt politiskt evenemang inrymmas under detta lagrum. Då det i denna situation inte föreligger något avtalsförhållande mellan intrångsgöraren och upphovsmannen ligger det i sakens natur att eftergift av den ideella rätten måste inhämtas direkt från upphovsmannen genom en tydlig viljeförklaring.

Det andra typfallet föreligger om en intrångsgörare *väljer* att inte nyttja denna inskränkingsregel, eller, om det gäller användning på sociala medier då det inte är *möjligt* att nyttja denna regel. Om intrångsgöraren i sådant fall inhämtar tillstånd direkt från upphovsmannen, är den enda rimliga följden att

eftergiftens innehåll till art och omfattning överensstämmer med upplåtelseavtalet.¹⁷⁰

Även ett tredje typfall kan uppstå. Fråga kring implicit eftergift kan uppkomma om intrångsgöraren införskaffat tillstånd från den ekonomiske rättighetsinnehavaren för sådant fall då denne *inte är upphovsmannen själv*. En sådan situation skulle kunna vara att ett politiskt parti från upphovsmannens eller artistens skivbolag eller förläggare förvärvar en licens för ett nyttjande. Intrångsgöraren kan i en sådan situation ha fått en legitim uppfattning att denne implicit erhållit ideellrättslig eftergift av mellanhanden i och med upplåtelsen. Liknande frågeställning aktualiserades i NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott) och nådde som nämnts inte framgång i det fallet. Skäl saknas att bedöma denna situation annorlunda varför implicit eftergift av den ideella rätten därmed inte kan anses föreligga för detta typfall.

5.4.2 Implicit ideellrättslig eftergift – reflektioner

I reklamavbrottsavgörandet gjordes gällande att filmproduktion är en industri som engagerar flertalet parter med olika intressen.¹⁷¹ TV-kanaler och produktionsbolag, menade intrångsgöraren, lämnar ofta ekonomiska bidrag till upphovsmän – ibland till en viss produktion, men ibland även utan krav på konkret motprestation. Intrångsgöraren invände att även dessa bidragande parter därmed kan få en legitim förväntan att kunna skörda frukterna av eventuell slutprodukt i enlighet med sina ekonomiska intressen. Alla ovan nämnda parter är en del av systemet för filmproduktion och att balans föreligger är en förutsättning för att systemet ska fungera ekonomiskt. Axhamn menar att det i dylika situationer finns en risk att upphovsmannen direkt eller indirekt använder sina ideella rättigheter som påtryckningsmedel för att blockera förvärvarens och andra parter exploatering av verket.¹⁷²

När innehavare av ekonomiska rättigheter är involverade som mellanhänder på detta sätt finns det inget som tyder på att situationer avseende musikaliska verk skulle utspela sig annorlunda än problematiken kring filmverk enligt ovan. Partskonstellationerna i musikvärlden uppnår måhända inte samma grad av komplexitet som inom film, men i vart fall ett skivbolag eller en musikförläggare kan i detta sammanhang definieras som intressenter. Dessa parter har absolut ett ekonomiskt intresse av att upplåta verk eller upptagningar för användning i allehanda sammanhang och därmed ett intresse av att upphovsmannen eller artisten efterger sina ideella rättigheter i den art och omfattning som behövs för att möjliggöra upplåtelsen.

När ett sådant fall av upplåtelse via mellanhand sker, och upphovsmannen med hjälp av sin ideella rätt blockerar eller beivrar förvärvarens tänkta användning, uppstår frågor av avtalsrättsligt slag. Förvärvaren kan i denna

---

¹⁷⁰ Bevisfrågor rörande avtalstolkning är inte föremål för utredning.

¹⁷¹ Se härom även NIR 1948 nr. 2, s. 113 f.

¹⁷² Axhamn. NIR 2008 nr. 5, s. 468.

situation givetvis inte rikta något anspråk mot upphovsmannen, som inte är en del av upplåtelsen. I stället är förvärvaren hänvisad till att tvista mot den ekonomiske rättighetsinnehavaren på inomkontraktuell grund, exempelvis 33 eller 36 §§ AvtL, förutsättningsläran eller culpa in contrahendo, beroende på omständigheterna.

5.5 Coda¹⁷³

I uppsatsen har förutom rent juridiska aspekter av upphovsrätten även behandlats ett antal populärkulturella exempel på påstådda respekträttsintrång i politiska sammanhang. Ur rättsutvecklingssynpunkt är det något beklagligt att de situationer som aktualiserats inte har gått till rättslig prövning. Inte för att rättsläget angående de aktualiserade situationerna är juridiskt oklara, för så är inte fallet. Snarare skulle rättslig prövning av sådana ärenden behöva göras för den mediala uppmärksamhet som krävs för att göra allmänheten medveten om otillåtligheten av respekträttsliga intrång i politiska sammanhang.

---

¹⁷³ Italienska: ”Svans”. Ett begrepp för ett musikstyckes avslutande del.

Käll- och litteraturförteckning¹⁷⁴

Offentligt tryck

SOU 1947:60 – *Förslag till tryckfrihetsförordning.*

SOU 1956:25 – *Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk.*

Prop. 1956:184 *med förslag till lag om skydd för vissa kartor, m.m.*

Prop. 1960:17 – *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m.m., given Stockholms slott den 27 november 1959.*

NJA II 1961 – *Upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Rätt till fotografisk bild.*

SOU 1975:75 – *Medborgerliga fri- och rättigheter.*

SOU 2024:4 – *Inskränkningarna i upphovsrätten.*

Litteratur

Bernitz, U., Nordell, P.J., Rosén, J., Sandgren, C. *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*. 16:e upplagan. (Norstedts Juridik, 2023).

Bruncevic, M. & Käll, J. *Modern immaterialrätt*. (Liber, 2016).

Danelius, H., Danelius, J., Bull, T., Cameron, I. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*. 6:e upplagan. (Norstedts Juridik, 2023).

Kleineman, J. Rättsdogmatisk metod. I Nääv, M. & Zamboni, M. (red.). *Juridisk metodlära*. 2:a upplagan. (Studentlitteratur, 2018), s. 21.

Koktvedgaard, M. Ideel ret og musik. I Karnell, G., Muldin, K. (red.) *Ton och rätt, festskrift till STIM*. (Iustus, 1998), s. 33-38.

Levin, M., Hellstadius, Å. *Lärobok i immaterialrätt*. 13:e upplagan. (Norstedts Juridik, 2023).

---

¹⁷⁴ Källhanterings- och referenssystemet som använts är Oxfordstilen enligt den variant som återfinns på Umeå Universitets bibliotekshemsida: <https://www.umu.se/bibliotek/soka-skriva-studera/skriva-referenser/oxford-hanvisningar-i-text/> samt <https://www.umu.se/bibliotek/soka-skriva-studera/skriva-referenser/oxford-skriva-referens-lista/>.

Linderfalk, U. *Folkrätten i ett nötskal*. 2:a upplagan. (Studentlitteratur, 2012).

Maunsbach, U. & Wennersten, U. Grundläggande immaterialrätt. 2:a upplagan. (Gleerups Utbildning, 2011).

Nordell, P.J. Den ideella rättens tvingande natur och oöverlåtbarhet. I M. Bryde Andersen, C. Heide-Jørgensen, J. Schovsbo (red.). *Festskrift til Mogens Kockvedgaard*. (Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2003), s. 383-407.

Nordell, P.J. *Traktatsamling i immaterialrätt. Konventioner, direktiv, förordningar och branschkodex*. (Auktor förlag, 2003).

Olsson, H. & Rosén, J. *Upphovsrättslagstiftningen en kommentar*. 5:e upplagan. (Norstedts Juridik, 2023).

Renman Claesson, K. & Wainikka, C. *Konstjuridik med konstnären i fokus*. (Norstedts Juridik, 2014).

Streng, A. *Ideella rättigheter i digital miljö*. Doktorsavhandling. (Wasa Universitet, 2007).

Strömholm, S. Den ideella rättens fascinerande historia. *Ord och Ton. STIM under 50 år 1923-1973*. (STIM, 1973), s. 25-30.

Wennersten, U. *Immaterialrätt och skydd av samhällsideal*. Doktorsavhandling. (Lunds Universitet, 2014).

Tidskrifter

Axhamn, J. Respekträttsligt skydd för upphovsmannens anseende och egenart. Några reflektioner med anledning av NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott). *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*. (2008 nr. 5): s. 460-501.

Jareborg, N. Rättsdogmatik som vetenskap. *Svensk Juristtidning*. (2004): s. 4-10.

von Konow, U. Brysselkonferensen 1948 för revision av bernkonventionen [sic] för skydd av litterära och konstnärliga verk. *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*. (1948 nr. 2): s. 109-117.

Ur svensk praxis. *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*. (1968): s. 125-128.

Ur svensk praxis. *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*. (1989): s. 225-233.

Ur svensk praxis. *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*. (1971 nr. 2), s. 219-222.

Elektroniska källor

@sdkarlsson. *Lite bilder från det senaste halvårets landsbygdsturné och det pågående slaget om landsbygden. Hela Sverige!* [Instagram]. 220703. <https://www.instagram.com/p/CfiIVq9Idll/> (240723)

Kjellberg, N. Dansk Folkeparti läxas upp av ABBA. *Aftonbladet*. 100922 (uppdaterad 110310). <https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/musik/a/G10Lrx/dansk-folkeparti-laxas-upp-av-abba> (240723)

Nilsson, C & Rankinen, M. Vänsterpartiet använder Kent i valkampanjen. *Aftonbladet*. 140904. <https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/a/A2xGA3/vansterpartiet-anvander-kent-i-valkampanjen> (240804).

Olofsson, S. Euskefeurat tar bort musik från Instagram efter SD-bråk. *Piteå-Tidningen*, 220810. <https://pt.se/nyheter/pitea/artikel/efter-sd-braket-euskefeurat-tar-bort-musiken-fran-instagram-det-finns-ingenet-som-forenar-oss-med-det-skitpartiet/jd201v8r> (240723)

Regeringen. *Remiss av SOU 2024:4 Inskränkningarna i upphovsrätten*. <https://www.regeringen.se/remisser/2024/02/remiss-av-betankandet-in-skrankningarna-i-upphovsratten-sou-20244/> (240803)

Sundström, S. Musiken som kan skapa konflikter i valrörelsen. *Göteborgs-Posten*. 220822. <https://www.gp.se/kultur-noje/noje-kultur/musiken-som-kan-skapa-konflikter-i-valrorelsen.fc61bf60-9fdf-5627-9e4d-57ca30b62ca7> (240723)

Musik och sångtexter

Bordogni, M. & Rochut, J. *Melodious etudes for trombone*. (Carl Fischer, 1928).

Euskefeurat. ”Länge har vi väntat”. Musik: Trad. Text: Ronny Eriksson. *Levandes*. (Meuskrede Productions, 1984).

Bruce Springsteen. ”Born in the U.S.A.”. Text och musik: Bruce Springsteen. *Born in the U.S.A.* (Columbia Records, 1984).

Rättsfallsförteckning

Arbetsdomstolen

AD 2002:78 (MMK)

Underrätter

Stockholms Rådhusrätt 16 november 1970 (Nyfiken gul)

RH 1995:59 (Matisse)

Högsta domstolen

NJA 1958 s. 80 (Industrimusik)

NJA 1967 s. 150 (Dansförening)

NJA 1971 s. 226 (Den svenska fattigdomens betydelse)

NJA 1974 s. 94 (Rudling)

NJA 1975 s. 679 (Sveriges flagga)

NJA 1979 s. 352 (Max Walters)

NJA 1985 s. 807 (Madrassartikel)

NJA 1985 s. 893 (Manifestet)

NJA 1986 s. 702 (Stereodemonstration)

NJA 1988 s. 715 (Landstingsmusik)

NJA 2002 s. 178 (Drängarna)

NJA 2005 s. 905 (Alfons)

NJA 2008 s. 309 (Reklamavbrott)

NJA 2015 s. 1097

NJA 2017 s. 75 (Svenska syndabocker)

EU-Domstolen

C-306/05, SGAE

C-5/08, Infopaq

C-403/08, Premier League

C-145/10 Painer

C-283/10, Circul Globus București

C-117/15 Reha Training

C-610/15 Stichting Brein

C-310/17 Levola Hengelo

C-516/17 Spiegel Online

Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna

Handyside mot Förenade kungariket (1976) 5493/72

Anheuser-Busch Inc. mot Portugal (2007) 73049/01

Ashby Donald et al. mot Frankrike (2013) 36769/08